

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

2012

Kateřina Buřková

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**II. Vatikánský koncil a pokoncilní proměny
katolické církve v českém prostředí (1962 – 1978)**

Kateřina Bušková

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Evropská kulturní studia

Diplomová práce

**II. Vatikánský koncil a pokoncilní proměny
katolické církve v českém prostředí (1962 – 1978)**

Kateřina Bušková

Vedoucí práce:

Mgr. et Bc. Dagmar Demjančuková, CSc.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, červen 2012

.....

Obsah

1	ÚVOD	1
2	ANALÝZA ÚVODNÍCH PROBLÉMŮ.....	4
	2.1. Definice pojmu	4
	2.2. Vznik schizmatu.....	5
	2.3. I. Vatikánský koncil a jeho důsledky	7
3	II. VATIKÁNSKÝ KONCIL	9
	3.1. Pontifikát Jana XXIII.	9
	3.2. Koncilní práce	16
4	ČESKÁ KATOLICKÁ CÍRKEV V DOBĚ POKONCILNÍ.....	36
	4.1. Situace před II. Vatikánským koncilem	36
	4.2. Jednání Československa s Vatikánem do roku 1968	39
	4.3. Česká církev v období tzv. Pražského jara	47
	4.4. Pokračování Ostpolitik po roce 1968.....	60
5	ZÁVĚR	70
6	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	73
7	RESUMÉ	75

1 ÚVOD

II. Vatikánský koncil svolaný papežem Janem XXIII. představuje jeden z klíčových momentů vývoje římskokatolické církve ve 20. století a zároveň je také jedním z nejdůležitějších činů jeho pontifikátu. Tato událost církevních dějin byla zcela výjimečnou, ať už šlo o snahu přizpůsobit církve dnešnímu světu, nebo o potřebu dialogu mezi jednotlivými náboženstvími a celkovou modernizaci církve. V českém prostředí je však doba, v níž se II. Vatikánský koncil odehrává, často považovaná za neslavné období českých dějin, zejména protože jde o dobu útlaku totalitního režimu, který zde byl nastolen a bránil pokoncilnímu rozvoji české katolické církve. Na druhé straně se však jednalo také o dobu významnou, jelikož i v těžkých podmínkách, které v českém prostředí panovaly, se církve nevzdala své víry.

Cílem této práce tedy bude zejména přiblížit, jak se výsledky koncilních jednání odrazily na situaci katolické církve v českých zemích, a také ukázat, jaké konkrétní změny inspirované koncilem byly v české katolické církvi uskutečněny. Nyní si naznačíme postup, jakým bude práce vedena. Prvotně bude důležité popsat období, které svolání koncilu předcházelo a ukázat příčiny, které vedly k jeho svolání. V další části práce se zaměříme na pontifikát papeže Jana XXIII., který dal podnět ke konání II. Vatikánského koncilu a stal se jeho hlavním iniciátorem. Dále v této kapitole navážeme na průběh samotného koncilního dění, přičemž si na základě analýzy koncilních dokumentů popíšeme nejdůležitější novátorské myšlenky a změny, které koncilní práce přinesly. Nakonec se zaměříme právě na pokoncilní proměny katolické církve v českém prostředí, kde si ukážeme jednotlivé překážky pokoncilních jednání mezi Československem a Vatikánem podmíněné dobou, v níž se koncil odehrával, a zjistíme nakolik tato nastolená společenská situace, bránila pokoncilnímu rozvoji katolické církve v českém prostředí. Následně se zaměříme na změny, jichž bylo dílem koncilu v českém prostředí dosaženo, a co tyto změny znamenaly pro budoucí vývoj katolické církve

v českých zemích. Z důvodu velkého množství zpracovávaného materiálu nám pak zde bude limitujícím bodem konec pontifikátu papeže Pavla VI., jakožto posledního koncilního papeže.

Z hlediska metodologického postupu v práci budou užity zejména metoda popisná, komparativní a interpretační, jež budou uplatněny při čerpání z různých bibliografických zdrojů a také při popisu průběhu koncilního dění a při srovnání a interpretaci jednotlivých změn koncilem nastolených. Dále bude užita metoda analytická.

K dané problematice je v českém jazyce k dispozici poměrně dostatek významných literárních zdrojů zaměřených zejména na průběh koncilu a výsledky koncilem dosažené. Důležitými zdroji jsou v této oblasti především díla přímých účastníků koncilních událostí, jako jsou např. *Otto Hermann Pesch*, nebo *Giuseppe Alberigo*. Zajímavým přínosem v této oblasti je jistě i v českém jazyce loni vydaná autobiografická kniha *Hanse Künga*, jednoho z nejvýznamnějších teologů dvacátého století, který rovněž působil jako teologický expert na II. Vatikánském koncilu. Nepostradatelná je samozřejmě práce s Dokumenty II. Vatikánského koncilu, jejichž vydavatelem je v českém jazyce *Oto Mádr*.

Co se týče zpracování této problematiky v otázce jednání Československa s Vatikánem, je třeba poznamenat, že politické podmínky s tímto obdobím spjaté se plně ukazují při pohledu na publikované práce věnované II. Vatikánskému koncilu a jeho interpretaci v českém prostředí. Jejich kvantita a často i kvalita je výrazně poznamenána omezujícím a cenzurním vlivem komunistické diktatury. To se například ukázalo už na skutečnosti, že první souborné vydání dokumentů II. Vatikánského koncilu v češtině se uskutečnilo v Římě až v roce 1983, přičemž v České republice byly koncilní dokumenty

v oficiální verzi publikovány až v roce 1995.¹ K významným pracím zabývajícím se československo – vatikánskou problematikou a pokoncilní proměnou katolické církve v českém prostředí patří zejména díla autorů *Jarolava Cuhry* spolu se *Stanislavem Balíkem* a *Jiřím Hanušem*, nebo též dílo *Karla Kaplana*, ale i *Františka X. Halase*, který se zabývá komplexně fenoménem Vatikán. Zajímavé podněty k tomuto tématu přináší také *Petr Fiala* nebo *Aleš Opatrný*. Co se týče zpracování této problematiky v cizojazyčné literatuře, nenalezneme téměř žádného autora, který by se zabýval pokoncilními proměnami katolické církve v českém prostředí.

Předložená práce tedy představuje pokus o syntézu koncilního dění a novátorských přístupů koncilem nastolených a srovnání změn, které koncil přinesl v českých zemích. Jelikož se na českém trhu vyskytují převážně práce zabývající se buďto koncilem, nebo pouze československo – vatikánskými vztahy a proměnami české katolické církve koncilem dosaženými, pokusíme se tedy v této práci o systematický pohled, který by problematiku uceloval, samozřejmě v mezích rámce diplomové práce.

V této souvislosti bychom se též mohli ztotožnit s názorem autorů *P. Fialy* a *J. Hanuše*, kteří ve své publikaci zmiňují, že analýza koncilních změn v katolické církvi v české společnosti je důležitým předpokladem pro historickou a sociálně – vědnou interpretaci role katolické církve a náboženství vůbec v moderní české společnosti.² Předložená studie by tak mohla být inspirací dalším badatelům, touto tematikou se zabývajícím.

---

¹ FIALA, P., HANUŠ, J. *Koncil a česká společnost. Historické, politické a teologické aspekty přijímání II. Vatikánského koncilu v Čechách a na Moravě*. 1. vyd. Brno : ČDK, 2000, s. 6 - 8. (dále jen FIALA, P., HANUŠ, J. *Koncil a česká společnost*).

² Tamtéž, s. 11.

2 ANALÝZA ÚVODNÍCH PROBLÉMŮ

Před tím, než se začneme zabývat samotným děním na II. Vatikánském koncilu, je důležité definovat úvodní pojem koncil, a také je potřeba seznámit se s událostmi, které mu předcházely a později přinesly podnět k jeho konání.

2.1. Definice pojmu

Pojem sněm pochází z řeckého slova *SUNODOS*, což v překladu do češtiny znamená *synod* či *synoda*. Slovo je složeno z předpony *SUN* označující něco společného a slova *HODOS* znamenajícího cestu. Můžeme říci, že jde o společnou cestu. Církevní latina poté použila výrazu *CONCILIUM*, tedy původně porada. Dnes se tento pojem překládá jako sněm, nebo v jen mírně počeštěné verzi jako koncil³. Současná římskokatolická církev chápe koncil jako shromáždění především biskupů, na němž se pojednává o církevních záležitostech, přijímají se závěry a vydávají se nařízení. Sejde - li se reprezentace celé církve právoplatně, tedy je - li svolána, řízena a potvrzena papežem, nazývá se takové shromáždění ekumenický koncil.⁴

Církevní právo však nepodává žádnou definici ani vymezení podstaty koncilu. Lze ji však sestavit na základě jednotlivých nařízení, podle kterých je možno konstatovat, že ekumenický koncil je shromážděním všech vyšších nositelů jurisdikce za účelem výkonu nejvyšší učitelské a zákonodárné moci společně s papežem a pod jeho vedením. Výrazem „nositelé jurisdikce“ se pak rozumí okruh členů oprávněných hlasovat. Jsou to tedy aktuální patriarchové, primasové, metropolitové, arcibiskupové, biskupové, opati, generální opati

---

³ FIALA, P., HANUŠ, J. *Koncil a česká společnost*, s. 128.

⁴ RAHNER, K., VORGRIMLER, H. *Teologický slovník*. 1. vyd. Praha : Zvon, 1996, s. 133.

mnišských kongregací a generální představení řádů bezprostředně podřízených Římu a nikoli biskupům. Dále jsou na koncilu zastoupeni také teologové a experti, kteří však mají jen poradní hlas. Spolu s papežem vykonává koncil nejvyšší moc v celé církvi. Koncil je tedy nositelem nejvyšší a univerzální církevní pravomoci. Definitivní závaznost však mají závěry koncilu jen tehdy, byly – li papežem potvrzeny a zveřejněny z jeho příkazu. Koncil je tak spolu s papežem nositelem nejvyšší pravomoci v církvi, ale zároveň stojí pod papežem.⁵

2.2. Vznik schizmatu

Doslova všeobecnými sněmy, tedy sněmy na nichž byly reprezentovány církve z celého křesťanského světa, byly první tři, nikajský (325), I. cařihradský (381) a efezský (431). V 5. století došlo k tomu, že se rozešel hlavní proud chráněný císařem a patriarchy starého a nového Říma s disidentským, spíše národně syrsky a egyptsky laděným křesťanstvím Východu. Složitě pohyby v alexandrijském a antiochijském patriarchátu tak vedly postupně ke vzniku dílčích církví, které nepřijaly výsledky chalkedonského sněmu z roku 451⁶. Tato situace nakonec vyústila 16. 6. 1054 až k rozchodu mezi západní a východní církví. Progresivní rozvíjení papežské autority je totiž pro východní křesťanství v naprostém rozporu se starokřesťanskou tradicí, jež je mu vlastní. V tomto procesu odcizování hráli samozřejmě významnou roli i kulturně – náboženské a sociálně – psychologické faktory. Je to především rozdílnost jazyka: římští papežové už neumějí řecky a ekumeničtí patriarchové latinsky, ale i rozdílnost kultury a také odlišné rity. Totiž liturgický ceremoniál, jakož i veškeré formy života a víry v teologii, ve zbožnosti, v církevním právu a organizaci jsou různé. Tyto kulturně – náboženské rozdíly by však

---

⁵ PESCH, O. H. *Druhý vatikánský koncil 1962 – 1965. Příprava, průběh, odkaz*. 1. vyd. Praha : Vyšehrad, 1996, s. 33 – 34. (dále jen PESCH, O. H. *Druhý vatikánský koncil*).

⁶ FIALA, P., HANUŠ, J. *Koncil a česká společnost* , s. 128.

rozhodně nebyly musely vést k rozdělení, kdyby hrozivě nenarůstala moc papeže. Východní církev zůstala především v první řadě „*communium*“, „*společenstvím*“ věřících místních církví a jejich biskupů, kteří uznávají společné svátosti, liturgický řád a symboly víry. Monarchisticko – absolutistické, centralistické spravování jednotné církve, jež je chápána především v právním smyslu a zakládá se převážně na římském církevním právu a dekretch, v jejíž čele stojí papež, se stala pro východní církev nepřijatelnou novotou.⁷

Po rozkolu mezi křesťanským Východem a Západem už tedy více nebylo možné svolat sněmy, které by mohly všichni shodně přijímat jako všeobecné tedy ekumenické.⁸ V katolickém dějepisectví je dnes obvyklé počítat 21 ekumenických koncilů (včetně II. Vatikánského), toto počítání pochází z „*Editio Romana*“, shrnujícího v 16. století z podnětu papeže *Pia V.* dosud konané koncily.⁹ Například *Hubert Jedin*, vysoce ceněný katolický církevní historik, však ve své knize¹⁰ rozlišuje pět typů koncilu, které bychom mohly považovat za ekumenické, patří sem :

- *Prvních osm koncilů.* Ekumenický charakter těchto koncilů je pak mimo pochybnost, protože se na nich podílela východní i západní církev nebo je církev západní přinejmenším akceptovala.
- *Papežské generální koncily.* Začínají 1. Lateránským koncilem roku 1123, jejichž charakteristickým znakem je svolání papežem, neúčast východní církve, ale účast zástupců světské moci, ovšem bez hlasovacího práva.
- *Takzvané reformní koncily.* Do této skupiny patří Kostnický koncil (1414 – 1418) a Basilejsko – Ferrarsko – Florentsko –

⁷ KÜNG, H. *Malé dějiny katolické církve*, s. 59.

⁸ FIALA, P., HANUŠ, J. *Koncil a česká společnost*, s. 128.

⁹ PESCH, O. H. *Druhý vatikánský koncil*, s. 40.

¹⁰ JEDIN, H. *Malé dějiny koncilů*. 1. vyd. Praha : Ústřední církevní nakladatelství, 1990.

Římský (1431 – 1445). Základní ideou těchto koncilů bylo, že se koncil má stát stálou, pravidelně zasedající institucí, a sice s kontrolními funkcemi vůči papeži. Pro reformní koncily také bylo charakteristické, že chápaly samy sebe výslovně tak, že svou moc mají bezprostředně od Boha, a proto svou kompetencí stojí i nad papežem.

- *Tridentský koncil* (1545 – 1563). Byl sice svou formou řádným papežským koncilem, avšak měl poprvé už téměř dnešní formu a způsob jednání. Od středověkých koncilů se lišil tím, že sice byli také pozváni zástupci knížat, ale jednalo se už jen o otázkách dogmatu a reformy církve.

- *I. Vatikánský koncil* (1869 – 1870) Z hlediska formy i tématu byl papežským koncilem a bylo zde definitivně i fakticky dosaženo církevněprávně stanovené svrchovanosti papeže nad koncilem¹¹

2.3. I. Vatikánský koncil a jeho důsledky

V letech 1869 – 1870 se konal pod vedením papeže *Pia IX.* I. Vatikánský koncil, který ale nebyl vzhledem k válečným událostem dokončen. Tento koncil se sešel zejména proto, aby prakticky potvrdil, že další koncily již nejsou potřebné.¹² I přes své krátké působení tedy koncil mimo jiné stihl definovat jurisdikční primát papeže a jeho neomylnost. Prohlásil jej za nejvyššího učitele církve, který je neomylný, když jako nejvyšší učitelská autorita vyhláší pravdy zjevené Bohem, aby je uznávala celá církev s naprostým souhlasem víry. Od té doby tedy již nemůže být pochybností pro vědomí katolické víry o tom, že papeži přísluší tatáž autorita vedení i autorita učitelská, jakou měl vždy ekumenický koncil. Po tomto koncilu tak mohl velmi lehce vzniknout

¹¹ PESCH, O. H. *Druhý vatikánský koncil*, s. 40 – 41.

¹² FIALA, P., HANUŠ, J. *Koncil a česká společnost*, s. 129.

dojem, že celá autorita v církvi je soustředěna pouze v samotném papeži a biskupové jsou jen papežskými úředníky, kteří mají provádět rozkazy, vycházející od vrcholu církve dolů. To co se dříve řešilo synodálně, je vloženo do rukou jediného nositele úřadu.¹³

V této perspektivě pak můžeme ocenit II. Vatikánský koncil, jelikož se zde ukazuje, že sborový a synodní princip ve struktuře církve nejenže není teoreticky odstraněn, ale ještě je v platnosti i prakticky. Tento koncil je dokonce návratem ke konciliárnímu či synodálnímu principu. Papež by mohl rozhodnout sám, ale přesto svolává biskupy celého světa. Nezasahuje příliš do jednání a akceptuje výsledky diskusí, i když ne vždy odpovídají jeho osobním preferencím. Ukazuje se být spíše pontifikem, než neomylným univerzálním církevním monarchou. II. Vatikánský koncil lze také vnímat jako velký převrat v celých dějinách římského katolicismu od velkého schizmatu v roce 1054, jelikož byl první v dějinách, který se nesešel proto, aby opatřoval nějaká teologická mínění sankcemi, nebo aby odsoudil nějaké myšlenky nebo jejich nositele. Jednalo se o programový krok. Šlo spíše o obnovu synodálního principu a nahrazení dogmaticko-právního přístupu přístupem dialogickým a pastoračním. Koncil tak byl velkou částí teologů, biskupů a ostatních služebníků církve a také sympatizující necírkevní veřejností přivítán s nadějemi, místy dokonce s nadšením. Jeho vliv ale nebyl zdaleka takto jednoznačný.¹⁴ II. Vatikánský koncil lze také chápat jako určitý střet revolučních a konzervativních proudů v církvi, kdy tradicionalisté vedení zejména francouzským biskupem *Marcelem Lefebvrem*, výslovně odmítají některé dokumenty koncilu.¹⁵

---

¹³ MÁDR, O. *Dokumenty II. Vatikánského koncilu*. 1. vyd. Praha : ZVON, 1995, s. 12 - 13.

¹⁴ FIALA, P., HANUŠ, J. *Koncil a česká společnost*, s. 130 - 131.

¹⁵ BALÍK, S., HANUŠ, J. *Letnice dvacátého století. Druhý Vatikánský koncil a české země*. 1. vyd. Brno : CDK, 2012, s. 116. (dále jen BALÍK, S., HANUŠ, J. *Letnice dvacátého století*).

3 II. Vatikánský koncil

Jelikož svolání II. Vatikánského koncilu je dílem papeže Jana XXIII., je třeba se v úvodu této kapitoly zaměřit na jeho pontifikát a na podněty, které svolání koncilu předcházely. Zmíníme přitom i nelehkou roli papeže Pavla VI. Poté bude na základě práce s dokumenty II. Vatikánského koncilu následovat analýza koncilního dění a nejdůležitějších změn, které z tohoto dění vzešly.

3.1. Pontifikát Jana XXIII.

Dne 9. 10. 1958 umírá papež *Pius XII.* a otázkou zůstává, kdo by měl papeže nahradit. Vlád všeobecný dojem, že vládce typu Pia XII. nedá ve svém okolí vyrůst významným osobnostem. Tento dojem ještě posílila zpráva o výsledku konkláve konaného v posledním říjnovém týdnu roku 1958.¹⁶ Jelikož Pius XII. už po šest let nejmenoval žádné nové, mladší a zdatné kardinály, zasedání volitelů se zmenšilo ze 70 na 53. Francouzští kardinálové *Gerlier* a *Liénart* chtěly zvolit *Giovanniho Battistu Montiniho*, milánského arcibiskupa, který ještě nebyl kardinálem. Avšak většina nedokázala přistoupit na rozhodnutí, že by přijala někoho mimo vlastní řady. Naproti tomu po přísném učiteli Piu XII. s jeho autoritářským stylem si většina přála „jiného papeže“. Tak nastalo dlouhé přetahování. Teprve v jedenáctém kole získal požadovanou dvoutřetinovou většinu dosud málo známý kardinál, benátský patriarcha *Angello Roncalli*, jemuž ve chvíli zvolení bylo sedmdesát sedm let, a který byl tedy vybrán pro zajištění „přechodného období“ nutného k tomu, aby si přední představitelé katolické církve ujasnili další postup při jejím řízení¹⁷. Jak uvádí Hans Küng v rozpolcené konklávi byl Roncalli zjevně kompromisním kandidátem, který se nakonec zdál přijatelným pro

¹⁶ HALAS, F. X. *Fenomén Vatikán*. 1. vyd. Brno : CDK, 2004, s. 421.

¹⁷ BÜHLMANN, W. *Jan XXIII. Zápas za budoucnost církve*. 1. vyd. Praha : Vyšehrad, 1997, s. 72 . (dále jen BÜHLMANN, W. *Jan XXIII.*).

konzervativce i umírněné.¹⁸ Ke svému úřadu si zvolil jméno *Jan XXIII.*, tak málo obvyklé v posledních staletích dějin papežství, a to jako připomínku Jana Křtitele a Jana, milovaného učedníka Páně. Jak uvádí Bühlmann třetí motiv pro toto jméno je ten, že chtěl definitivně odložit historii se sporným vzdoropapežem Janem XXIII.¹⁹ Neobvyklost tohoto jména také jakoby vyjadřovala pevnou vůli Jana XXIII., že ke změnám dojde a že nezůstanou na povrchu. Vyjádřil ji už ve svém inauguračním projevu dne 4. 11. 1958, při kterém pronesl, že se mýlí ti, kdo v papežově osobě hledají státníka, diplomata, učence, organizátora života lidského kolektivu anebo člověka, jehož mentalita je otevřena veškerým formám pokroku moderního života. Papež se má především ukázat celému stádu, jako pastýř.²⁰ Bühlmann ve své knize uvádí, že lze také říci, že chápal sám sebe jako „faráře světa“.²¹

Tato jeho prostota a přístupnost po vznešeném Piu XII. na lid zapůsobila. V několika týdnech a měsících získal Jan XXIII. sympatie celého světa. Ukazovalo se, že nestrojená zbožnost a dobrotivá lidskost získávají pro církve více než apologetické obhajování nauky a centralistická nařízení o kázni a pořádku, která uplatňoval Pius XII.²² Nový papež chtěl být opět zcela římským biskupem a jako římský biskup pastýřem univerzální církve. Proto také skoncoval s uzavřeností Vatikánu, stýkal se s římským lidem, navštěvoval římské sirotčince a nemocnice a také konal bohoslužby ve farnostech římské periferie.²³

Přesto by se první fáze Janova pontifikátu dala označit spíše jako konzervativní. Již první den po svém příchodu do Vatikánu navrhl seznam 23 budoucích kardinálů, mezi nimi na prvním místě milánského

¹⁸ KÜNG, H. *Vybojovaná svoboda. Vzpomínky*. 1. Vyd. Praha : Bergman, 2011, s. 196.

¹⁹ BÜHLMANN, W. *Jan XXIII.*, s. 73.

²⁰ HALAS, F. X. *Fenomén Vatikán*, s. 421.

²¹ BÜHLMANN, W. *Jan XXIII.*, s. 79.

²² Tamtéž, s. 74.

²³ FRANZEN, A. *Malé dějiny církve*. 3. Vyd. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2006, s. 291.

arcibiskupa *Montiniho*, ale také řadu svých přátel a kolegů, jimž chtěl prokázat osobní přízeň. Dále nařídil, aby byl v mešním kánonu každodenně uváděn svatý Josef. Podepsal také dokument „*Veterum sapientia*“ tedy „*Moudrost starých*,“ jímž se stejně jako dosud pro liturgii a pro výuku teologie závazně předepisovala latina. Jak se zmiňuje ve své knize Bühlmann zlom pak nastal naprosto nečekaně již 25. 1. 1959 když Jan XXIII. necelých devadesát dní po svém zvolení prohlásil, že chce slavit diecézní synodu města Říma a ekumenický koncil.²⁴ Učinil to v Římě v bazilice svatého Pavla v rámci projevu ke skupince kardinálů, kteří se sešli k závěrečné liturgii týdne modliteb za jednotu církví. Papež zde uvedl, že synoda i koncil „povedou k vytoužené modernizaci Kodexu kanonického práva“.²⁵ Starý „papež na přechodnou dobu“ se tak stává „papežem velkého zlomu“.²⁶ Jak uvádí H. Küng pro Roncalliho to, oproti mnohým tvrzením, není v žádném případě neuvážený spontánní čin. Naopak je plánovaný od samého začátku jeho pontifikátu a jedná se zcela o jeho osobní iniciativu a rozhodnutí, se základem v pastýřském a papežském smyslu poslání.²⁷

Vatikánská kurie však podle očekávání na tento projev zareagovala chladně a rezervovaně v instinktivním tušení, že koncil ohrozí její absolutistickou moc.²⁸ Opozice konzervativců ještě vzrostla, když se ukázalo, že nepůjde o pokračování I. vatikánského koncilu, ale o nově pojaté dílo.²⁹ Oproti tomu ohlas ve světě na oznámení koncilu byl velmi široký a přicházel z nejrůznějšího prostředí a ze společenských a kulturních vrstev, nacházejících se daleko od běžných hranic římského katolictví. Oblast zájmu přesáhla také obvyklý atlantický prostor – západní

²⁴ BÜHLMANN, W. *Jan XXIII.*, s. 80 – 82.

²⁵ ALBERIGO, G. *Stručné dějiny II. Vatikánského koncilu*. 1.vyd. Brno : Barrister & Principal, s.r.o., 2008, s. 13.

²⁶ KÜNG, H. *Vybojovaná svoboda. Vzpomínky*, s. 196.

²⁷ Tamtéž, s. 198

²⁸ BÜHLMANN, W. *Jan XXIII.*, s. 82.

²⁹ HALAS, F. X. *Fenomén Vatikán*, s. 423.

Evropu a severní část severní Ameriky. Byl to první příznak univerzálního dosahu, který bude charakteristický pro Janův pontifikát i koncil.³⁰

Několik měsíců po prvním oznámení koncilu bylo zřejmé, že papežova snaha přiřknout samotnému koncilu význam jakožto místu setkání všech křesťanů, narazila nejen v Římě, ale i v nejvlivnějších nekatolických centrech, počínaje Ekumenickou radou církví v Ženevě až po ortodoxní řecké církve, na vážné překážky. Někteří katolíci se snažili překonat staletou nevraživost vůči protestantům a východním ortodoxním, jiní se obávali, že papežova iniciativa v sobě skrývá úmysl ovládat a směřuje k pohlcení ostatních křesťanů římskou církví.³¹ Něco jiného však bylo přizvat zástupce nekatolických křesťanů na koncil jako svědky jeho jednání. To je ve vztahu jejich konfese ke katolicismu k ničemu nezavazovalo a přitom tak mohli učinit přátelské gesto. Vzájemné poznání pak pomáhalo odstraňovat různé předsudky.³² Jan XXIII. tedy dával příklad a otevřel vatikánské „brány“ hostům, jejichž setkání s papežem bylo dříve nemyslitelné, to znamená hodnostářům nekatolických církví. Takto v prosinci 1960 přijal například duchovní hlavu anglikánské církve arcibiskupa canterburského *Geoffreye Francise Fishera*. Systematicky se pak o kontakty s křesťany jiných vyznání začal starat téhož roku ustavený *Sekretariát pro jednotu křesťanů*. Díky jeho odborníkům a především jeho prvnímu prezidentovi kardinálu *Augustinu Beovi*, tak byla cesta na koncil nekatolickým pozorovatelům otevřena.³³

Dalším zdrojem nedorozumění byl fakt, že zatímco podle starocírkevní a katolické terminologie znamená slovo ekumenický totéž co všeobecný, tedy týkající se celé církve, nyní se ve spojitosti s novodobým ekumenickým hnutím ohlášení ekumenického koncilu chápalo tak, že papež chce konat velký unionistický koncil k obnovení církevní jednoty všech křesťanů na zemi. Proto bylo nutné, aby

³⁰ ALBERIGO, G. *Stručné dějiny II. Vatikánského koncilu*, s. 17

³¹ Tamtéž, s. 22.

³² HALAS, F. X. *Fenomén Vatikán*, s. 69.

³³ Tamtéž, s. 424.

z nejvyššího místa tento omyl odstranil. Vatikán tedy oznámil, že koncil není zamýšlen jako shromáždění všech křesťanských společenství za účelem opětného sjednocení, ale že je vnitřní katolickou záležitostí. Aby tedy papež odvrátil přehnané očekávání, oznámil, že ohlášený koncil nemůže a nechce provést sjednocení okamžitě, protože k tomu ještě nenastala správná doba, nýbrž je chce, tím horlivěji připravovat tak, že nejprve zbaví vnitřní život církve ve vlastním katolickém prostoru starých překážek a předsudků, které by sjednocení stály v cestě. Tím dal koncilu jasnou tendenci k zamýšlení dovnitř a k otevřenosti navenek.³⁴

Dne 29. 6. 1959 pak papež Jan XXIII. vydává encykliku *Ad Petri Cathedram*, v níž rozvedl, jak si představuje povznesení církve dílem koncilu. Uvádí zde, že: „K tomuto účelu je zapotřebí, posílit rozvoj katolické víry, obnovit křesťanský život věřících a přizpůsobit život církve podmínkám naší doby“. Těmito myšlenkami tak vyjádřil jasně nutnost reformy, a to reformy života jednotlivců a života církve. Obojí toto úsilí se pak také projevilo v díle koncilu.³⁵

Od 25. 1. 1959 až do zahájení koncilu 11. 10. 1962 však uběhly dobré tři roky vnitřní a vnější přípravy na velkou církevní událost. První a tajný návrh na pracovní skupinu, která měla připravit koncil, pak pochází z 6. 2. 1959 a za vzor mu sloužily přípravy na vatikánský koncil v roce 1870. Šlo o úzce vymezenou skupinu kardinálů se sekretariátem, zastoupeným odborníky v oblasti doktrinní, právní, disciplinární i v otázkách odloučených církví. Předsednictví bylo svěřeno kardinálu *D. Tardini*mu, státnímu sekretáři. Úkolem této komise nazvané předpřípravná, bylo shromáždit materiál pro začátek nastávajících příprav koncilních prací. Komise měla připravit dotazník, který by rozeslala všem biskupům, aby získala jejich názor. Nakonec však bylo od této diskuze s biskupy prostřednictvím dotazníků upuštěno a papež vyzval každého

---

³⁴ FRANZEN, A. *Malé dějiny církve*, s. 293.

³⁵ KRÁTKÝ, P. S. *Druhý Vatikánský koncil a jeho poselství*. 1.vyd. Praha : Vyšehrad., 1970, s. 11.

z nich, aby vytyčil problémy a témata, které měl koncil projednat. Jak uvádí Alberigo v následujících měsících tak dorazilo do Říma okolo dvou tisíc náhledů z celého světa. Papežovo rozhodnutí zahájit onu přípravu na přípravu tedy zbavuje oznámení koncilu neurčitosti a potvrzuje vůli, že se má uskutečnit.

Ohromný soupis odpovědí, který poslali biskupové, je pak ukončen na sklonku ledna 1960 a završené dílo je obrovské. Manipulaci s ním zajišťuje index, nazvaný „*Analytické shrnutí návrhů a doporučení biskupů*“, který rozděluje materiál do osmnácti oddílů a má více než 1500 stran. Nakonec je sestaveno „*Stručné shrnutí návrhů a doporučení biskupů a prelátů celého světa pro budoucí ekumenický koncil*“, jež završuje práci předpřípravné komise. Na tomto základě pak v červenci roku 1960 sekretář komise připravuje „*Otázky pro přípravné komise koncilu*“, které představuje 54 témat rozdělených do 11 skupin.³⁶

Samotná příprava zasedání s účastí tisíce členů pak byla velmi složitá. Její vedení bylo svěřeno jedné ústřední komisi a deseti komisím pro různé tematické okruhy, které byly jmenovány dne 5. 6. 1960. Nakonec během více než dvouleté práce bylo připraveno více jak 70 návrhů, počínaje „*Otázkami pro přípravné komise koncilu*“, často rozvláčných a věnovaných velmi nesourodým tématům. Tuto fázi pak ukončilo „*Concilium*“, jímž dne 2. 2. 1962. Jan XXIII. stanovil na 11. 10. následné zahájení práce koncilního shromáždění. Podoba koncilu tak dostala určité rysy, především ve třech aspektech.

Nebude se jednat o koncil sjednocení církví rozdělených křesťanskými tradicemi. Jan XXIII. zdůrazňoval, že událost, jíž bude koncil, musí znamenat obrat v ochotě katolíků zapojit se do ekumenického procesu, tedy do sjednocování všech křesťanských církví. Druhý charakteristický rys se týkal pastoračního rázu koncilu.³⁷ Papež zamýšlel koncil jako prostředek praktické obnovy života, a proto jej

³⁶ ALBERIGO, G. *Stručné dějiny II. Vatikánského koncilu*, s. 25 – 27.

³⁷ Tamtéž, s. 28 – 29.

považoval od začátku za koncil pastorální, který má být svolán k tomu, aby napomáhal účinnějšímu zvěstování evangelia v současnosti. Tím skutečně vytvořil téměř nový typ koncilu. Koncil bez úkolu překonat věroučné a právní spory se totiž ještě nikdy nekonal.³⁸ Konečně třetí charakteristika se týkala pravé koncilní svobody. Kde budou muset vystupovat všichni biskupové jako skuteční protagonisté, kteří se zbavili svého sklonu k pasivitě.

Současně s oficiální přípravou koncilu také v církvi narůstal zájem. Koncil se totiž těšil stále živější pozornosti jako historická příležitost pro znovunavázání tradic hluboce zakořeněných křesťanských zkušeností v životě lidí, kteří byli ohromnou převahou církevních institucí odsunuty na okraj.³⁹

Dne 11. 10. 1962 pak byl koncil konečně slavnostně zahájen a představoval největší shromáždění svého druhu, které se kdy během historie křesťanství sešlo (7 patriarchů, 80 kardinálů, 1619 sídelních arcibiskupů a biskupů, 975 pomocných biskupů; ti všichni také měli hlasovací právo a kromě nich se na pracích koncilu podílelo 97 generálních představených řeholních řádů a kongregací, 42 laických auditorů a 400 teologů).⁴⁰ Jan XXIII. pronesl v Svatopetrském dómu inaugurační promluvu, která začínala slovy „*Gaudet mater Ecclesia*“ tedy „*Matka církev se raduje*“. ⁴¹ V rozhlasovém poselství papež zvláště zdůraznil dva body. Především doporučil dobro míru mezi národy a na druhém místě papež všechny vybízí k sociální spravedlnosti.⁴² 15. 5. 1961 také vychází encyklika „*Mater et Magistra*“ tedy „*Matka a učitelka*“, kde největší důraz klade na problém, jímž je bída nevyvinutých zemí doprovázená hladem a analfabetismem. Podle papeže je nezbytné na ni reagovat takovou pomocí, jež sebou nebude přinášet „ekonomickou“

³⁸ PESCH, O. H. *Druhý vatikánský koncil*, s. 69.

³⁹ ALBERIGO, G. *Stručné dějiny II. Vatikánského koncilu*, s. 29.

⁴⁰ HALAS, F. X. *Fenomén Vatikán*, s. 425.

⁴¹ ALBERIGO, G. *Stručné dějiny II. Vatikánského koncilu*, s. 39.

⁴² KRÁTKÝ, P. S. *Druhý Vatikánský koncil a jeho poselství*, s. 18 – 19.

kolonizaci těchto zemí.⁴³ V tomto duchu byl tedy zahájen II. Vatikánský koncil, který byl po prvním apoštolském sněmu v Jeruzalémě, poprvé opět koncilem nikoliv doktrinálním a odsuzujícím, nýbrž smířlivým, dialogickým, mateřským a pastorálním, charakterizovaným péčí matky nebo dobrého pastýře.⁴⁴

Papež také do oficiálního jazyka koncilu uvedl termín pro obnovu a modernizaci, „*aggiornamento*“ tedy „*přizpůsobování se*“. V papežově mluvě toto slovo znamená především vnitřní obnovu církve, to je, obnovu a oživení víry a života společenství v církvi. Víra a křesťanský život se mají stát dnešní věcí, která bude schopná utvářet přítomnost a budoucnost, to znamená, že víra a křesťanský život si vytvoří pozitivní vztah ke světu, v němž se realizují.⁴⁵ Jak papež říkal, v moderním světě se mnoho změnilo, a proto se musí odpovídajícím způsobem změnit i církve a život věřících. Teprve až církve provede „*aggiornamento*“, bude se moci odvrátit k odloučeným bratřím a říci jim: „Pohledte, co je církve, jak vypadá“. Teprve až se církve ukáže jako ve zdravém smyslu omlazená a modernizovaná, bude moci říci odloučeným bratřím: „Pojďte k nám!“. Jinak lze očekávat jen nekonečné diskuse, které k ničemu nepovedou.⁴⁶

3.2. Koncilní práce

Otázky projednávané na koncilu můžeme rozdělit do tří skupin: 1. zásadní sebepoznání církve, 2. vnitřní život církve, 3. poslání církve ve světě.⁴⁷ Koncil probíhal a pracoval ve čtyřech časově oddělených periodách, které si zde ve stručnosti charakterizujeme. *První zasedání* trvalo od 11. 10. do 8. 12. 1962, a jak papež Jan XXIII. stanovil, prvním

⁴³ HALAS, F. X. *Fenomén Vatikán*, s. 424.

⁴⁴ BÜHLMANN, W. *Jan XXIII.*, s. 94.

⁴⁵ PESCH, O. H. *Druhý vatikánský koncil*, s. 66.

⁴⁶ BÜHLMANN, W. *Jan XXIII.*, s. 84 – 85.

⁴⁷ KADLEC, J. *Dějiny katolické církve III.* 3. vyd. Olomouc : Vydavatelství Univerzity Palackého, 1993, s. 476.

tématem byla liturgie.⁴⁸ Ukázalo se nicméně, že úkoly stojící před shromážděním nebude možno zvládnout v krátkém čase. Na konci prvního zasedání nebyl schválen ještě ani jeden dokument a o většině schémat nebylo dosud ani jednáno. Kromě toho bylo známo, že papež je velmi vážně nemocen. Vyhlídka, že se dožije zakončení koncilu, byla jen velmi malá.⁴⁹ Tím nejbolestnějším v pontifikátu Jana XXIII. pak byl asi den papežského pověření bruselského arcibiskupa kardinála *Suenense* a milánského arcibiskupa kardinála *Montiniho*. Toto pověření totiž znamenalo zřetelné potvrzení, že si je papež vědom toho, že už nebude moci dovést koncil do konce.⁵⁰

Posledním činem a jakousi závětí Jana XXIII. byla jeho encyklika „*Pacem in terris*“, publikovaná 11. 4. 1963. Papež se v ní vyslovil pro spolupráci křesťanů i nekřesťanů, jež může přispět zachování míru a zdůraznil zásadu, podle níž je mír pro církve povinně absolutně nutným cílem. Když papež Jan XXIII. 3. 6. 1963 zemřel, obrátil německý teolog *Karl Rahner* formuli, jež chtěla předem vyznačit ráz jeho pontifikátu po jeho zvolení, takto: „Přechodný papež Jan XXIII., zajistil přechod církve do budoucnosti“.⁵¹

Dne 21. 6. 1963 pak pouze po dvoudenním konkláve vyšel z volby milánský arcibiskup kardinál *Montini* jako papež *Pavel VI.* Volba tak padla na kandidáta, kterého si Jan XXIII. přál, a jehož koncepci dalšího programu koncilu akceptoval. *Montini* byl zvolen jako umírněný protagonista a tato očekávání naplnil. Nebyla to však očekávání kurie, neboť nový papež v den své volby ohlásil, že bude v koncilu pokračovat.⁵² Papež *Pavel VI.*, se však od začátku svého pontifikátu jen málokomu plně zavděčil. Brojili proti němu extrémisté obou stran, pro konzervativce byl příliš radikální, stoupencům změn se jevil jako

⁴⁸ FRANZEN, A. *Malé dějiny církve*, s. 295.

⁴⁹ HALAS, F. X. *Fenomén Vatikán*, s. 426.

⁵⁰ PESCH, O. H. *Druhý vatikánský koncil*, s. 96.

⁵¹ HALAS, F. X. *Fenomén Vatikán*, s. 426 - 427.

⁵² PESCH, O. H. *Druhý vatikánský koncil*, s. 96.

neúnosně opatrný a vnější pozorovatelé mnohdy vykládali jeho rozvážlivost jako nerozhodnost. Výsledky jeho patnáctiletého působení jako hlavy církve však hovoří o něčem jiném. Pavlu VI. se zdařilo splnit vše, co bylo pro budoucnost katolické církve absolutně nezbytné: především s úspěchem přivedl k závěru II. Vatikánský koncil, potvrdil jeho rozhodnutí, a přes všechny otřesy vyvolané pronikavými reformami, jež zasáhly veškeré aspekty života katolické církve, se mu podařilo udržet její jednotu. V průběhu dalších tří zasedání koncilu, pak sledoval Pavel VI. „politiku rovnováhy“, která měla umožnit prosazení nových tendencí a přitom příliš nedráždit konzervativce.⁵³

K druhému zasedání se pak koncil sešel dne 29. 9. 1963 a bylo ukončeno dne 4. 12. 1963. Novému papežovi záleželo zvláště na vyjasnění pojmu církve. Proto bylo tedy dáno přednostně na pořad schéma O církvi.⁵⁴ K dalším koncilním tématům patřila vnitřní obnova církve, podpora jednoty křesťanů a otázka církve v dnešním světě. Papež také požadoval objasnění učení o episkopátu a jeho vztahu k úřadu Petrovu. Po celý měsíc se koncil skutečně zabýval tématem církve. Následovaly dekrety o biskupském úřadu a o ekumenismu, v návaznosti na konstituci o církvi. Schéma o ekumenismu obsahovalo i pasáže o židech jakož i o náboženské svobodě. Obě však narazili na odpor z různých stran. Proto byly odděleny a hlasovalo se pouze o prvních třech kapitolách dekretu. Poslední hlasování se pak týkala dekretu o hromadných sdělovacích prostředcích a liturgie.⁵⁵

Mezi první dokumenty II. Vatikánského koncilu, jež byly dne 4. 12. 1963 na slavnostním závěrečném zasedání schváleny, tak patří konstituce o liturgii „*Sacrosanctum concilium*“ a dekret o sdělovacích prostředcích „*Inter mirifica*“.⁵⁶ To že se schéma o liturgii dostává na první místo, přivítal i například Hans Küng a to zejména ze dvou důvodů.

⁵³ HALAS, F. X. *Fenomén Vatikán*, s. 427 - 429.

⁵⁴ FRANZEN, A. *Malé dějiny církve*, s. 295.

⁵⁵ PESCH, O. H. *Druhý vatikánský koncil*, s. 97.

⁵⁶ KRÁTKÝ, P. S. *Druhý Vatikánský koncil a jeho poselství*, s. 20 - 21.

Zaprvé kvůli soustředění se na pastorační a praktický aspekt, což zabraňuje doktrinalizaci koncilu. Dále kvůli koncentraci na střed, jelikož liturgie je a zůstává středem života církve. Pokud tato může být úspěšně obnovena, bude to mít účinek na všechny oblasti církevní činnosti.⁵⁷

V konstituci o liturgii se pak především dostalo většího uplatnění mateřské řeči při bohoslužbě a národním biskupským konferencím bylo dáno oprávnění provádět přiměřené liturgické úpravy.⁵⁸ Podle koncilu se má liturgie vyznačovat jednoduchostí a stručností a její jazyk má být přiměřený době.⁵⁹ „Obřady ať se vyznačují vznešenou jednoduchostí, ať jsou stručné, srozumitelné a bez zbytečného opakování. Ať jsou přizpůsobeny chápavosti věřících a zpravidla ať nepotřebují mnoho vysvětlení“.⁶⁰ Zvláště významné také bylo rozhodnutí, aby liturgický jazyk byl lidu srozumitelný, s tím také souvisí zavedení národních jazyků do katolické liturgie.⁶¹ „Ve mši, při udělování svátostí i jinde v liturgii může být pro lid nezřídka velmi užitečné uplatnit národní jazyk“.⁶²

Jako druhý dokument koncilu byl vydán dekret o sdělovacích prostředcích, ve kterém církev sděluje, že se nebojí těchto moderních prostředků; vítá tisk, rozhlas i televizi a spatřuje v nich nové cesty, nové možnosti k hlásání křesťanství.⁶³ „Z podivuhodných technických vynálezů, které zejména v dnešní době s Boží pomocí vyvinul lidský důmysl ze stvořených věcí, církev bere na vědomí a sleduje se zvláštním zájmem ty, které mají vztah především k lidskému duchu a které otevřely nové možnosti velmi snadného sdělování zpráv, myšlenek a pokynů všeho druhu. Mezi těmito vynálezy vynikají prostředky uzpůsobené tak, aby mohly zasáhnout a ovlivnit nejen jednotlivce, ale i masy a celou

⁵⁷ KÜNG, H. *Vybojovaná svoboda. Vzpomínky*, s. 323.

⁵⁸ KADLEC, J. *Dějiny katolické církve III.*, s. 477.

⁵⁹ KRÁTKÝ, P. S. *Druhý Vatikánský koncil a jeho poselství*, s. 20.

⁶⁰ MÁDR, O. *Dokumenty II. Vatikánského koncilu*, s. 144.

⁶¹ KRÁTKÝ, P. S. *Druhý Vatikánský koncil a jeho poselství*, s. 20.

⁶² MÁDR, O. *Dokumenty II. Vatikánského koncilu*, s. 144.

⁶³ KRÁTKÝ, P. S. *Druhý Vatikánský koncil a jeho poselství*, s. 21.

lidskou společnost. Je to tisk, rozhlas, televize a jiné; právem se tedy nazývají hromadnými sdělovacími prostředky“.⁶⁴

Třetí jednací období bylo započato dne 14. 9.1964 a trvalo do 21. 11. 1964. Hmatatelným výsledkem tohoto jednacího období je zejména přijetí konstituce o církvi „*Lumen Gentium*“, která byla vydána ke konci tohoto období dne 21. 11. 1964. Neméně významné bylo také přijetí dekretů o katolických východních církvích „*Orientalium Ecclesiarum*“ a o ekumenismu „*Unitatis Redintegratio*“, které byly vydány téhož dne.⁶⁵

Podle slov kardinála Augustina Bey představuje nauka o církvi nejhlubší příkop, který dělí od sebe katolíky, protestanty a zčásti též pravoslavné.⁶⁶ Konstituce o církvi stanovuje, že: „Církev je v Kristu jakoby svátost neboli znamení a nástroj vnitřního spojení s Bohem a jednoty celého lidstva“.⁶⁷ Zvlášť delikátním problémem bylo vymezení místa, které mají v rámci církve zaujímat biskupové a zejména otázka vztahu mezi papežským primátem a biskupskou kolegií, kterou I. Vatikánský koncil zanechal nedořešenou. Jako základní princip bylo stanoveno, že kolegiální biskupského sboru v řízení církve je uplatňována spolu s papežem, nelze ji uplatnit proti němu. Ve chvíli projednávání tohoto problému se ovšem situace jevila dosti dramaticky a vedla papeže Pavla VI. k zásahu, v jehož důsledku byla do textu konstituce o církvi vsunuta *nota praevia*⁶⁸ tedy vysvětlující poznámka upřesňující ve smyslu právě uvedeného principu vztah mezi biskupskou kolegií a primátem římského biskupa⁶⁹.

„Jako z rozhodnutí Pána svatý Petr a ostatní apoštolové tvoří jeden apoštolský sbor, právě tak jsou odpovídajícím způsobem mezi sebou

⁶⁴ MÁDR, O. *Dokumenty II. Vatikánského koncilu*, s. 515.

⁶⁵ PESCH, O. H. *Druhý vatikánský koncil*, s. 98.

⁶⁶ KRÁTKÝ, P. S. *Druhý Vatikánský koncil a jeho poselství*, s. 22.

⁶⁷ MÁDR, O. *Dokumenty II. Vatikánského koncilu*, s. 37.

⁶⁸ Tato poznámka zdůraznila, že papež vykonává jurisdikci nad církví buď spolu s kolegií biskupů anebo také sám. Viz HALAS, F. X. *Fenomén Vatikán*, s. 501.

⁶⁹ Tamtéž, s. 429.

spojení římský biskup, Petřův nástupce, a biskupové, nástupci apoštolů. Biskupský sbor či těleso má však pravomoc, jen když se chápe spolu s římským biskupem, Petrovým nástupcem, jakožto hlavou sboru, jehož moc primátu nade všemi, ať pastýři či věřícími, zůstává nedotčena. Římský biskup ze svého úřadu Krista náměstka a pastýře celé církve má totiž nad církví plnou, nejvyšší a všeobecnou pravomoc a je oprávněn ji vždy svobodně uplatňovat. Biskupský stav však, který je nástupcem sboru apoštolů v učitelském úřadě a v pastýřském vedení, v němž dokonce apoštolský sbor stále trvá, je spolu se svou hlavou, římským biskupem, a nikdy bez této hlavy, také nositelem nejvyšší a plné pravomoci nad celou církví. Tato pravomoc se však může vykonávat jedině se souhlasem římského biskupa. Svrchovaná moc nad celou církví, kterou je tento sbor vybaven, je slavnostně vykonávána na všeobecném církevním sněmu. O všeobecném církevním sněmu se dá mluvit jen tehdy, je-li Petrovým nástupcem jako takový potvrzen nebo aspoň přijat. Je výsadou římského biskupa tyto sněmy svolávat, předsedat jim a potvrzovat je.⁷⁰

V této konstituci je také stanoveno, že úkolem biskupů je služba. „Biskupové řídí svěřené místní církve jako zástupci a vyslanci Kristovi radou, přesvědčováním a příkladem, ale i autoritou a posvátnou mocí. Té ovšem používají pouze pro vzdělání svého stáde v pravdě a ve svatosti, neboť mají na zřeteli, že kdo je nejvyšší, má se stát nejmenším, a kdo je představený, má se stát tím, kdo slouží.“⁷¹ Právě toto poznání pak podle S. Krátkého patří k největším programovým bodům II. Vatikánského koncilu. S tím souvisí i nový pohled na papežský primát. Jan XXIII. vytvořil v tomto směru mnohem příznivější ovzduší. Svým příkladem lásky, dobroty a pokory dal najevo, že římská církev chápe a uskutečňuje primát nikoliv jako primát vládychtivosti, nýbrž právě služby-diakonie. Tento pohled na římského papeže a na katolickou hierarchii je velmi důležitý pro celý křesťanský i pohanský svět. Kněží i biskupové jsou

⁷⁰ MÁDR, O. *Dokumenty II. Vatikánského koncilu*, s. 57 - 59.

⁷¹ Tamtéž, s. 64.

především služebníci. Aby tuto službu mohli konat ještě lépe, rozhodl koncil, aby byl v západní církvi obnoven diakonát jako trvalý hierarchický stupeň.⁷² „Tyto funkce jsou nadmíru potřebné pro život církve. Protože se však podle dnes platné kázně v latinské církvi mohou v mnoha krajích vykonávat jen těžko, může být v budoucnu obnoveno jáhenství jako vlastní a trvalý hierarchický stupeň.“⁷³

Dalším dokumentem, který byl přijat v tomto jednacím období, je dekret o katolických východních církvích, který vyslovil názor koncilu na orientální katolické církve a postavil se plně za zachování a poznání východních ritů.⁷⁴ „Různost v církvi nejenže neškodí její jednotě, ale spíše ji zvýrazňuje. Katolická církev má zájem, aby tradice každé partikulární církve neboli ritu zůstaly zachovány bez porušení“.⁷⁵ Mimořádně důležitá je ta část dekretu, kde jsou stanoveny principy náboženského spoluzití s odloučenými bratry. Je tam zdůrazněno, abychom pokud možno vystupovali mírně, a aby přísnost nebyla překážkou spásy.⁷⁶ „Pokud jde o východní bratry, je možné a nutné přihlížet k rozličným okolnostem u jednotlivců, u nichž ani není porušována jednota církve, ani není třeba se obávat nebezpečí, a naproti tomu se hlásí naléhavá potřeba vzhledem ke spáse nebo pro duchovní dobro lidí.“⁷⁷ Významné je ustanovení, že katolíci mohou přijímat svátost pokání, svaté přijímání a pomazání nemocných také z rukou kněží odloučených, jestli toho vážně potřebují nebo je-li zde skutečný duchovní užitek a není-li možno fyzicky nebo mravně přijmout tyto svátosti z rukou kněze katolického. Toto ustanovení je tak opravdu mimořádným aktem na cestě k jednotě s pravoslavnými bratry.⁷⁸

---

⁷² KRÁTKÝ, P. S. *Druhý Vatikánský koncil a jeho poselství*, s. 22 - 24.

⁷³ MÁDR, O. *Dokumenty II. Vatikánského koncilu*, s. 67.

⁷⁴ KRÁTKÝ, P. S. *Druhý Vatikánský koncil a jeho poselství*, s. 25.

⁷⁵ MÁDR, O. *Dokumenty II. Vatikánského koncilu*, s. 423.

⁷⁶ KRÁTKÝ, P. S. *Druhý Vatikánský koncil a jeho poselství*, s. 26.

⁷⁷ MÁDR, O. *Dokumenty II. Vatikánského koncilu*, s. 430.

⁷⁸ KRÁTKÝ, P. S. *Druhý Vatikánský koncil a jeho poselství*, s. 26.

Dalším významným dokumentem koncilu je dekret o ekumenismu. Ekumenické dílo, které usiluje o jednotu všech křesťanů v Kristu, patří ke znamením naší doby.⁷⁹ „Ježíš Kristus pro tento posvátný sněm vybízí všechny katolické věřící, aby pochopili znamení doby a horlivě se účastnili ekumenického díla.“⁸⁰ Podle tohoto dekretu je praktické uskutečňování ekumenismu starostí všech. Musí začít obrácením nitra, které je možno v jistém slova smyslu nazvat vnitřním ekumenismem.⁸¹ „Opravdový ekumenismus není možný bez vnitřního obrácení. Vždyť touha po jednotě vychází a uzrává z obnovy mysli, ze sebezáporu a ze svobodně tryskající lásky“.⁸²

Dekret také věnuje pozornost zvláštnímu rázu roztržky východní a západní. Je zde řečeno, že poznání a uznání teologie a svátostné praxe východní je cestou k poznání celé katolicity církve.⁸³ „Ježto se tyto církve a církevní společenství pro rozdílnost původu, nauky i duchovního života nemálo liší nejen od nás, ale i mezi sebou navzájem, je velmi nesnadné je správně popsat. Ačkoli ekumenické hnutí a touha po míru s katolickou církví dosud všude nezavládly, přece máme naději, že u všech bude povolna růst ekumenické cítění a vzájemná úcta.“⁸⁴ Láska a úcta k Písmu svatému, víra v sílu a účinnost křtu, život s Kristem a morální aplikace evangelia v naší době, to všechno jsou jedinečná pouta, která mohou přispět k vytvoření jednoty Západu.⁸⁵

Závěrečné čtvrté jednací období pak započalo 14. 9. 1965 a bylo slavnostně ukončeno dne 8. 12. 1965. Z celkem 16 plánovaných textů jich bylo na počátku tohoto jednacího období hotovo teprve pět, třebaže to byly texty věcně velmi závažné. Obtížné a neméně významné texty

⁷⁹ KRÁTKÝ, P. S. *Druhý Vatikánský koncil a jeho poselství*, s. 26 - 27.

⁸⁰ MÁDR, O. *Dokumenty II. Vatikánského koncilu*, s. 444.

⁸¹ KRÁTKÝ, P. S. *Druhý Vatikánský koncil a jeho poselství*, s. 27.

⁸² MÁDR, O. *Dokumenty II. Vatikánského koncilu*, s. 446.

⁸³ KRÁTKÝ, P. S. *Druhý Vatikánský koncil a jeho poselství*, s. 28.

⁸⁴ MÁDR, O. *Dokumenty II. Vatikánského koncilu*, s. 453 – 454.

⁸⁵ KRÁTKÝ, P. S. *Druhý Vatikánský koncil a jeho poselství*, s. 28.

však ještě čekaly. Proto v tomto jednacím období na rozdíl od předcházejících nebyly závěry vyhlášovány pouze v posledním zasedání, uzavírajícím celé jednací období, ale konala se celkem tři slavnosti zasedání. Při prvním zasedání, které probíhalo 28. 10., tak bylo možné schválit dekrety o pastýřské službě biskupů „*Christus Dominus*“, o výchově ke kněžství „*Optatam Totius Ecclesiae Renovationem*“, o obnově řeholního života „*Perfectae Caritatis*“, a také deklarace o křesťanské výchově „*Gravissimum Educationis*“ a o poměru církve k nekřesťanským náboženstvím „*Nostra Aetate*“.⁸⁶

Můžeme říci, že dekret o pastýřském úřadě biskupů v církvi zejména zvláště zdůraznil úkol biskupů. Dekret žádá pro biskupa svobodu vnější i vnitřní. Přeje si, aby církev měla možnost svobodně jmenovat biskupy.⁸⁷ „Apoštolský úřad biskupů byl ustanoven Kristem Pánem a sleduje duchovní a nadpřirozený cíl. Proto posvátný všeobecný sněm prohlašuje, že jmenovat a ustanovovat biskupy je vlastní, zvláštní a zásadně výhradní právo příslušné církevní autority.“⁸⁸ Stejně tak si přeje, aby biskup měl volné ruce při řešení personálních otázek diecéze. Dekret také věnuje zvláštní pozornost poslání biskupského kolegia a hlavně biskupské synodě.⁸⁹ „Biskupové vybraní z různých krajů světa podle způsobu a řádu, který stanoví římský biskup, poskytují platnější pomoc nejvyššímu pastýři církve v radě zvané biskupská synoda. Tato biskupská synoda jako zástupce veškerého katolického episkopátu je zároveň znamením, že se všichni biskupové v hierarchickém společenství podílejí na péči o celou církev.“⁹⁰

Dalším dekretem, který byl slavnostně vyhlášen v tomto hlasovacím období, byl dekret o výchově ke kněžství. Koncil věnoval kněžské výchově mimořádnou pozornost, jelikož patří mezi klíčové otázky

⁸⁶ PESCH, O. H. *Druhý vatikánský koncil*, s. 98 - 99.

⁸⁷ KRÁTKÝ, P. S. *Druhý Vatikánský koncil a jeho poselství*, s. 28.

⁸⁸ MÁDR, O. *Dokumenty II. Vatikánského koncilu*, s. 283.

⁸⁹ KRÁTKÝ, P. S. *Druhý Vatikánský koncil a jeho poselství*, s. 28 – 30.

⁹⁰ MÁDR, O. *Dokumenty II. Vatikánského koncilu*, s. 275.

života církve. Jací budou kněží, taková bude církev. Chceme-li, aby Duch svatý v církvi žil a Jeho dílo naplňovalo svět, je třeba, aby byli kandidáti kněžství tímto Duchem opravdu proniknuti. Podle tohoto dekretu je třeba věnovat velkou pozornost povoláním ke kněžství a rozvinout činnost díla kněžských povolání.⁹¹ „Podporovat povolání je povinnost celého křesťanského společenství, které jí má dostát především naplno prožívaným křesťanstvím. Ať všichni kněží co nejvíce rozvíjejí apoštolskou horlivost při podporování povolání. Biskupové mají povzbuzovat své stádce k podpoře povolání a starat se o těsné spojení všech sil a snah. Je potřeba, aby Dílo pro kněžská povolání velkodušně překračovalo hranice jednotlivých diecézí, národů, řeholních rodin a ritů, mělo na zřeteli potřeby všeobecné církve a přinášelo pomoc hlavně těm krajinám, kde se naléhavě volá po dělnících na vinici Páně.“⁹²

Jelikož žijeme v době, která má nebezpečný sklon přezírat význam tří evangelijních rad, zdůraznil proto koncil zvláštním dekretem význam řeholního života pro celou církev a vydal také směrnice k jeho obnově. Základními principy jsou: návrat ke Kristu, k duchu zakladatelů a přizpůsobení dnešní době.⁹³ „Členové všech společností ať si připomenou, že slibem žít podle evangelijních rad odpověděli na Boží volání; tím nejen odumřeli hříchu, ale také se zřekli světa, aby žili pro Boha. Celý svůj život odevzdali jeho službě; je to zvláštní zasvěcení, které má svůj hluboký kořen v křestním zasvěcení a plněji je vyjadřuje. Protože však bylo toto jejich sebedarování přijato církví, ať si jsou vědomi, že jsou také jí zavázáni službou“.⁹⁴ Život řeholní je znamením, které je zvláště nutné pro dnešní dobu a rozhodnutí pro tento život je znakem mimořádné vnitřní zralosti.⁹⁵ „Taková řeholní poslušnost ani

⁹¹ KRÁTKÝ, P. S. *Druhý Vatikánský koncil a jeho poselství*, s. 31.

⁹² MÁDR, O. *Dokumenty II. Vatikánského koncilu*, s. 346 – 347.

⁹³ KRÁTKÝ, P. S. *Druhý Vatikánský koncil a jeho poselství*, s. 30.

⁹⁴ MÁDR, O. *Dokumenty II. Vatikánského koncilu*, s. 369.

⁹⁵ KRÁTKÝ, P. S. *Druhý Vatikánský koncil a jeho poselství*, s. 30.

zdaleka nezmenšuje důstojnost lidské osoby, ale naopak ji přivádí k zralosti větší svobodou Božích dětí.⁹⁶

Dalším neméně důležitým dokumentem přijatým v tomto období byla deklarace o křesťanské výchově, která připomíná nezcizitelné a posvátné právo na mravní a křesťanskou výchovu. Tato deklarace říká, že má-li se vytvořit lidštější a krásnější svět, je třeba nejen člověka vzdělávat, ale i vychovávat. Koncil přináší mnoho nových myšlenek. Zdůrazňuje například význam katolických škol, církevních fakult a univerzit.⁹⁷ „Posvátný sněm velmi doporučuje, aby byly podporovány katolické univerzity a fakulty, vhodně rozmístěné v různých světadílech, ovšem tak, aby vynikaly ne počtem, nýbrž vědeckým úsilím.“⁹⁸ Koncil se důrazně zastává principu svobody a říká, že každé její porušení je velmi nebezpečné i v oblasti výchovy. Koncil také touží po jednotě, vybízí k mezinárodním sjezdům, ale zároveň má mimořádné pochopení pro národní a místní zvyky.⁹⁹

Posledním dokumentem vyhlášeným v tomto zasedání je deklarace o poměru církve k nekřesťanským náboženstvím. Koncil zde slavnostně prohlásil, že tak jako církev rozhodně protestuje proti každé diskriminaci, která je namířena proti ní, podobně odsuzuje s nemenší rozhodností diskriminaci jakoukoliv, lhostejno, zda rasovou, národní, sociální nebo náboženskou. Církev dovede ocenit všechno pravdivé a dobré, nic z toho neodmítá, ať je to kdekoliv a u kohokoliv.¹⁰⁰ „Katolická církev neodmítá nic, co je v těchto náboženstvích pravdivé a svaté. S upřímnou vážností se dívá na jejich způsoby chování a života, pravidla a nauky. Ačkoli se v mnohém rozcházejí s tím, co ona věří a k věření předkládá, přece jsou nezřídka odrazem Pravdy, která osvěcuje všechny lidi. Proto církev nabádá své věřící, aby s rozvážností a láskou, prostřednictvím dialogu a

⁹⁶ MÁDR, O. *Dokumenty II. Vatikánského koncilu*, s. 374.

⁹⁷ KRÁTKÝ, P. S. *Druhý Vatikánský koncil a jeho poselství*, s. 32.

⁹⁸ MÁDR, O. *Dokumenty II. Vatikánského koncilu*, s. 541.

⁹⁹ KRÁTKÝ, P. S. *Druhý Vatikánský koncil a jeho poselství*, s. 32.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 33.

spolupráce se stoupenci jiných náboženství uznávali, chránili a podporovali duchovní a mravní dobro i společensko – kulturní hodnoty, které u nich jsou, a přitom aby svědčili o křesťanské víře a životě.¹⁰¹

V zájmu spravedlivého ocenění této deklarace je třeba poznamenat, že se měla původně omezit na vztah k Židům, a že výroky o jiných nekřesťanských náboženstvích měly původně sloužit spíše jako prostředek, s jehož pomocí měl být získán co možná největší souhlas koncilních otců k prohlášení o Židech. Dnes bychom mohli tomuto dokumentu ledacos vyčítat, například to, že i s ohledem na úmysl Jana XXIII., aby se skoncovalo s nepřátelstvím mezi Židy a křesťany, nebylo dost vhodné spojit tento problém s jinými důležitými otázkami v pouhé deklaraci. Zde je však třeba poznamenat, že i přes tyto námitky je deklarace v dnešním znění jediná svého druhu v dějinách církve, jejích koncilů a její teologie.¹⁰²

Při druhém slavnostním zasedání tohoto jednacího období, které se konalo 28. 11. 1965, byla až nyní schválena dogmatická konstituce o Božím zjevení „*Dei Verbum*“, ačkoli její předloha byla mezi prvními, o nichž se koncil na podzim roku 1962 radil a také dekret o laickém apoštolátu „*Apostolicam Actuositatem*“.¹⁰³

V konstituci o Božím zjevení věnoval koncil velkou pozornost slovu Božímu. Nepoužívá se zde tradičního výrazu „dvojí pramen víry“ a tradičního rozlišování dvou pramenů, totiž Písma a podání (tradice), ale zdůrazňuje se zde, že oba tyto zdroje tvoří jeden celek.¹⁰⁴ „Posvátná tradice a Písmo svaté jsou tedy ve vzájemném těsném spojení a sdílení. Obojí vyvěrá z téhož božského pramene, splývá jaksí vjedno a směřuje k témuž cíli. Písmo svaté je totiž Boží řeč, písemně zaznamenaná z vnuknutí Ducha svatého; posvátná tradice pak předává Boží slovo,

¹⁰¹ MÁDR, O. *Dokumenty II. Vatikánského koncilu*, s. 552.

¹⁰² Tamtéž, s. 547.

¹⁰³ PESCH, O. H. *Druhý vatikánský koncil*, s. 99.

¹⁰⁴ KRÁTKÝ, P. S. *Druhý Vatikánský koncil a jeho poselství*, s. 34.

keré svěřil Kristus Pán a Duch svatý apoštolům, bez porušení jejich nástupcům, aby je osvěcování Duchem pravdy ve svém hlásání věrně uchovávali, vykládali a šířili“.¹⁰⁵ Jeden je posvátný poklad slova Božího „Posvátná tradice a Písmo svaté tvoří jediný posvátný poklad Božího slova, svěřený církvi.“¹⁰⁶ a církvev koná posvátnou službu tím, že toto slovo slyší, chrání a vykládá. Tím pokračuje v aktu lásky, který je základem Božího zjevení.¹⁰⁷ „Bůh se ve své dobrotě a moudrosti rozhodl zjevit sebe samého a oznámit tajemství své vůle, že lidé prostřednictvím Krista, vtěleného Slova, mají v Duchu svatém přístup k Otci a stávají se účastnými božské přirozenosti. Tímto zjevením oslovuje neviditelný Bůh ze své veliké lásky lidi jako přátele a stýká se s nimi, aby je pozval a přijal do svého společenství“.¹⁰⁸

Tradice, předávání slova Božího je něco živého, roste a církvev tak směřuje k plnosti pravdy.¹⁰⁹ „Výroky svatých otců svědčí o oživující přítomnosti této tradice, jejíž bohatství se přelévá do praxe a do života věřící a modlící se církve. A tak Bůh, který kdysi promluvil, nepřestává mluvit se Snoubenkou svého milovaného Syna a Duch svatý, skrze kterého zaznívá živý hlas evangelia v církvi a skrze ni ve světě, uvádí věřící do veškeré pravdy a působí, aby v nich Kristovo slovo přebývalo v celém svém bohatství“.¹¹⁰ Uvádí se zde, že poklad víry není ani zdaleka vyčerpán. Je třeba stále více prameny slova Božího studovat a hledat správný výklad Písma, které je nejvyšším pravidlem víry, hlasem Ducha svatého.

V této souvislosti je třeba poznamenat, že i zde koncil dává podnět k ekumenické spolupráci,¹¹¹ když říká, že: „Boží slovo má být přístupné

¹⁰⁵ MÁDR, O. *Dokumenty II. Vatikánského koncilu*, s. 113.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 114.

¹⁰⁷ KRÁTKÝ, P. S. *Druhý Vatikánský koncil a jeho poselství*, s. 34.

¹⁰⁸ MÁDR, O. *Dokumenty II. Vatikánského koncilu*, s. 109.

¹⁰⁹ KRÁTKÝ, P. S. *Druhý Vatikánský koncil a jeho poselství*, s. 34.

¹¹⁰ MÁDR, O. *Dokumenty II. Vatikánského koncilu*, s. 113.

¹¹¹ KRÁTKÝ, P. S. *Druhý Vatikánský koncil a jeho poselství*, s. 34.

všem dobám, proto se církev s mateřskou pečlivostí stará, aby byly pořízeny dobré a správné překlady do různých jazyků, především z původních textů posvátných knih. Jsou-li vypracovány ve spolupráci s odloučenými bratry, když se ukázalo jako vhodné a církevní autorita k tomu dala svolení, mohou jich používat všichni křesťané“.¹¹²

V tomto druhém zasedání byl také přijat dekret o apoštolátu laiků. V dekretu je stanoveno, že apoštolát je pro laika povinností i právem.¹¹³ „Povinnost a právo apoštolátu pro laiky se odvozuje přímo z jejich spojení s Kristem jako hlavou. Neboť když byli křtem včleněni do tajemného Těla Kristova a biřmováním utvrzeni silou Ducha svatého, sám Pán je pověřuje apoštolátem. Apoštolát se uskutečňuje ve víře, v naději a v lásce, jež rozlévá Duch svatý do všech členů církve. Proto je všem křesťanům uložen čestný úkol, vynakládat úsilí k tomu cíli, aby všichni lidé na celém světě poznali a přijali božské poselství spásy“.¹¹⁴ Zajímavé je, že koncil zdůrazňuje naléhavost apoštolátu žen.¹¹⁵ „Protože v nynější době mají na celkovém společenském životě stále větší aktivní podíl ženy, je velmi důležité, aby se zvýšila jejich účast i v různých oborech církevního apoštolátu“.¹¹⁶

Koncil dal také podnět ke zřízení Sekretariátu pro laický apoštolát při Svatém stolci.¹¹⁷ „Je třeba zřídit při Svatém stolci zvláštní sekretariát, který by apoštolátu laiků sloužil a dával mu podněty; ústředí, které by vhodnými prostředky podávalo informace o různých apoštolských podnicích laiků, věnovalo se zkoumání současných otázek vznikajících na tomto poli a pomáhalo svými radami hierarchii i laikům v apoštolské činnosti. V tomto sekretariátě ať jsou zastoupena různá hnutí a díla

¹¹² MÁDR, O. *Dokumenty II. Vatikánského koncilu*, s. 121.

¹¹³ KRÁTKÝ, P. S. *Druhý Vatikánský koncil a jeho poselství*, s. 35.

¹¹⁴ MÁDR, O. *Dokumenty II. Vatikánského koncilu*, s. 387 - 388.

¹¹⁵ KRÁTKÝ, P. S. *Druhý Vatikánský koncil a jeho poselství*, s. 35.

¹¹⁶ MÁDR, O. *Dokumenty II. Vatikánského koncilu*, s. 395.

¹¹⁷ KRÁTKÝ, P. S. *Druhý Vatikánský koncil a jeho poselství*, s. 36.

apoštolátu laiků z celého světa a s laiky ať spolupracují také klerikové a řeholníci“.¹¹⁸

Při závěrečném třetím slavnostním zasedání, které probíhalo 7. 12. 1965, se konalo konečné hlasování o nejdelší a nejdiskutovanější konstituci koncilu, pastorální konstituci o církvi v dnešním světě „Radost a naděje“ tedy „*Gaudim et Spes*“. Dále v tomto období probíhalo také hlasování o dekretech o službě a životě kněží „*Presbyterorum Ordinis*“ a také o misijní činnosti církve „*Ad Gentes*“. Neméně důležitým dokumentem, který byl v tomto zasedání vyhlášen je deklarace o náboženské svobodě „*Dignitatis Humanae Personae*“.¹¹⁹

Můžeme říci, že vrcholným dílem II. Vatikánského koncilu je konstituce o církvi v dnešním světě, v níž církev jasně vyjadřuje svůj program a své poslání, kterým je služba člověku.¹²⁰ „Posvátný sněm hlásá vznešené povolání člověka, uznává v něm jakýsi božský zárodek a nabízí všem lidem upřímnou spolupráci církve k ustavení všeobecného bratrství, které by bylo s tímto povoláním ve shodě“.¹²¹ Církev vidí člověka v jeho dnešní situaci, zná jeho naději i úzkost. Je si vědoma hlubokých sociálních, psychologických, mravních i náboženských změn. Církev zde také člověku pomáhá najít odpověď na základní otázku: co je člověk.¹²² „Církev se do těchto obtíží dovede vžít a poučena Božím zjevením může na ně dát odpověď popisující pravý stav člověka, vysvětlující jeho slabosti a zároveň dávající možnost uznat jeho pravou důstojnost a povolání“.¹²³

V této konstituci se také koncil zabýval ateismem, který označil jako nejzávažnější problém dneška, avšak uznal, že není možno svolávat na

¹¹⁸ MÁDR, O. *Dokumenty II. Vatikánského koncilu*, s. 407.

¹¹⁹ PESCH, O. H. *Druhý vatikánský koncil*, s. 99.

¹²⁰ KRÁTKÝ, P. S. *Druhý Vatikánský koncil a jeho poselství*, s. 41.

¹²¹ MÁDR, O. *Dokumenty II. Vatikánského koncilu*, s. 184.

¹²² KRÁTKÝ, P. S. *Druhý Vatikánský koncil a jeho poselství*, s. 41.

¹²³ MÁDR, O. *Dokumenty II. Vatikánského koncilu*, s. 192.

hříšníky tresty, ale je potřeba s nimi mluvit. Končí doba diskriminace a síly a začíná nová doba pokoncilní, doba dialogu.¹²⁴ Tímto dokumentem tedy církev zahájila na nejvyšší úrovni dialog s těmi, kteří k ní jako k instituci nepatří. Druhou charakteristikou této konstituce je i její odvaha dávat ve složité situaci, ve které dnešní člověk a jeho svět vězí, konkrétní pokyny, které se týkají především členů církve, ale jako připomínky, doporučení a pozvání jsou určeny všem lidem.¹²⁵

Dalším důležitým bodem této konstituce je jasné prohlášení rovnosti všech lidí a také povzbuzení k sociální spravedlnosti.¹²⁶ „Všichni lidé mají duši obdařenou rozumem a byli stvořeni k Božímu obrazu, mají tedy tutéž přirozenost a tentýž původ. Byli vykoupeni Kristem, mají tedy totéž božské povolání a určení. Proto je třeba, aby se stále více uznávala základní rovnost všech. Je samozřejmé, že si nejsou všichni lidé rovni z hlediska rozdílů v tělesné zdatnosti a rozumových nebo mravních schopnostech. Přesto je však třeba překonat a odstranit jakýkoli druh sociální nebo kulturní diskriminace v základních právech člověka z důvodů pohlaví, rasy, barvy, společenského postavení, jazyka nebo náboženství, poněvadž odporuje Božímu záměru“.¹²⁷

Velká pozornost koncilu také náleží rodině, kulturnímu pokroku, životu ekonomicko – sociálnímu, životu politickému a úsilí o mír a jednotu národů. Budovat mezinárodní společenství náleží k nejpřednějším a nejvýznamnějším úkolům moderního lidstva.¹²⁸

V tomto zasedání byl také vyhlášen dekret o službě a životě kněží. Jako ve všech dokumentech II. Vatikánského koncilu, tak i v tomto je sledován princip jednoty a princip svobody. Kněz není pánem, ale

---

¹²⁴ KRÁTKÝ, P. S. *Druhý Vatikánský koncil a jeho poselství*, s. 41.

¹²⁵ MÁDR, O. *Dokumenty II. Vatikánského koncilu*, s. 176 - 177.

¹²⁶ KRÁTKÝ, P. S. *Druhý Vatikánský koncil a jeho poselství*, s. 41 – 42.

¹²⁷ MÁDR, O. *Dokumenty II. Vatikánského koncilu*, s. 205.

¹²⁸ KRÁTKÝ, P. S. *Druhý Vatikánský koncil a jeho poselství*, s. 42 - 43.

především služebníkem, který nemá bránit iniciativě laiků.¹²⁹ „Kněží mají upřímně uznávat a podporovat důstojnost laiků a jejich vlastní úkol, který mají v poslání církve. Mají též mít v opravdové úctě spravedlivou svobodu, která v občanském společenství přísluší všem. Ať ochotně naslouchají laikům, bratrsky zvažují jejich přání a uznávají jejich zkušenosti i odbornou příslušnost v různých oblastech lidské činnosti, aby společně s nimi dovedli rozpoznávat znamení doby“.¹³⁰

V dekretu je také podtržen správný pohled na poslušnost jako na ctnost zralé svobody, význam dobrovolné chudoby, důležitost rozjímání, ale i právo na dovolenou, zrušení systému beneficiálního a zřízení společné pokladny a důkladné sociální zajištění.¹³¹

Dalším dekretem vyhlášeným v tomto zasedání, byl dekret o misijní činnosti církve. Koncil chápe důležitost misijní činnosti, ví, že misie naplňují dobu mezi prvním a druhým příchodem Kristovým. Jejich ráz je tedy eschatologický.¹³² „Misijní činnost není nic menšího než zjevování Božího plánu a jeho naplňování ve světě a v jeho dějinách; v nich Bůh prostřednictvím misí zjevně uskutečňuje dějiny spásy“.¹³³ Dekret přináší celou řadu nových návrhů a plně uznává význam národních kultur a místních zvyků. Zdůrazňuje také význam misijních institutů a volá po jejich koordinaci.¹³⁴ „Když tedy ukázala zkušenost, že misijní dílo nemohou plně konat jednotlivci, sdružily se jednotlivé osoby se stejným povoláním do institutů, v nichž se spojenými silami náležitě připravují a pak to dílo jménem církve a podle pokynů hierarchické autority vykonávají. Je-li třeba, ať ochotně školí a podporují svou zkušeností ty, kdo se věnují misijní činnosti na čas“.¹³⁵ Dokument také chápe význam

¹²⁹ KRÁTKÝ, P. S. *Druhý Vatikánský koncil a jeho poselstv*, s. 40.

¹³⁰ MÁDR, O. *Dokumenty II. Vatikánského koncilu*, s. 320.

¹³¹ KRÁTKÝ, P. S. *Druhý Vatikánský koncil a jeho poselství*, s. 40.

¹³² Tamtéž, s. 38.

¹³³ MÁDR, O. *Dokumenty II. Vatikánského koncilu*, s. 475.

¹³⁴ KRÁTKÝ, P. S. *Druhý Vatikánský koncil a jeho poselství*, s. 39.

¹³⁵ MÁDR, O. *Dokumenty II. Vatikánského koncilu*, s. 495 – 496.

trvalého diakonátu v misiích a volá nejen kněze a řeholníky, ale i laické misionáře, aby se stali svědky a živými nástroji pravdy Boží.¹³⁶

Neméně důležitým a posledním dokumentem vyhlášeným v tomto zasedání je pak deklarace o náboženské svobodě. Církev v této deklaraci připomíná, že základním principem vztahu církve ke společnosti je respektování zásady svobody. Jakákoliv diskriminace, ať otevřená nebo skrytá, je v rozporu s lidskou důstojností.¹³⁷ „Jen tehdy, jestliže je náboženská svoboda nejen prohlašována slovy nebo pouze zaručena zákony, nýbrž i upřímně uskutečňována, nabývá církev právně i skutečně trvalý předpoklad nezávislosti, nebytné pro plnění božského poslání, na kterou církevní představitelé ve společnosti stále důrazněji vznášeli nárok. Přitom věřící stejně jako ostatní občané mají právo, aby se jim nebránilo žít podle jejich svědomí. Svoboda církve je tedy v souladu s náboženskou svobodou, kterou je nutno všem lidem a společností přiznat jako právo a zajistit v právním řádu.“¹³⁸

Dne 7. 12 .1965 pak zažil koncil historický akt, který vzbudil v křesťanském světě velkou pozornost. Papež Pavel VI. vyhlásil s hlubokou vážností a s upřímnou vůlí napravit staré bezpráví, zrušení staré klatby, kterou se roku 1054 Řím a Byzanc navzájem exkomunikovaly a tím způsobily velké schizma, tato klatba měla být nyní vymazána z paměti církve.¹³⁹ O den později v bazilice svatého Petra předsedal Pavel VI. za přítomnosti obrovského zástupu diváků a delegací jedenapadesáti vlád a devíti mezinárodních organizací závěru koncilu.¹⁴⁰

Koncil tedy přijal celkem šestnáct dokumentů, z toho čtyři konstituce, devět dekretů a tři deklarace. Jejich potvrzení papežem jim pak dodalo platnost a závaznost pro celou církev. Největší význam měly

¹³⁶ KRÁTKÝ, P. S. *Druhý Vatikánský koncil a jeho poselství*, s. 39.

¹³⁷ Tamtéž, s. 37 – 38.

¹³⁸ MÁDR, O. *Dokumenty II. Vatikánského koncilu*, s. 572.

¹³⁹ FRANZEN, A. *Malé dějiny církve*, s. 295.

¹⁴⁰ HALAS, F. X. *Fenomén Vatikán*, s. 431.

konstituce, jež vymezily nauku církve (dogmatická konstituce „*Dei verbum*“), její poslání a strukturu (dogmatická konstituce „*Lumen gentium*“), její bohoslužbu (konstituce o posvátné liturgii „*Sacrosanctum concilium*“) a nakonec její poměr ke světu a lidstvu (pastorální konstituce o církvi v současném světě „*Gaudium et spes*“). První tři se týkaly převážně interního života církve stejně jako všech devět dekretů, třebaže většina těchto dokumentů a zejména některé z dekretů řešily rovněž různé aspekty problému působení věřících ve společnosti. Týž okruh otázek byl naopak hlavním předmětem poslední z konstitucí, kterou v tomto ohledu doplnily dvě ze tří deklarací, totiž deklarace o vztazích církve s nekřesťanskými náboženstvími „*Nostra aetate*“ a o náboženské svobodě „*Dignitatis humanae*“. Obě tyto deklarace, jejichž přijetí si také vyžádalo velkého úsilí, než byl překonán odpor konzervativních kruhů k jejich novátorským zásadám, přičemž to samé bychom mohli říci i o konstituci „*Gaudium et spes*“, znamenaly vpravdě revoluční převrat v dosavadním poměru katolické církve k odlišným náboženským vírám a byly ve světě všeobecně velmi příznivě přijaty. Zejména to pak platí pro deklaraci o náboženské svobodě, která vyhlásila zásadu rovných práv všech náboženství před zákonem, protože pro každého jednotlivce je jediným soudcem o pravdivosti té či oné víry pouze hlas jeho svědomí.¹⁴¹

Posoudit II. Vatikánský koncil není snadné. Mohli bychom říci, že naděje, které vzbudil, pokud šlo o zlepšení poměru katolické církve k ostatním křesťanům i o upevnění papežství ve světě, se splnily v celém rozsahu a proces zahájený Janem XXIII. a potvrzený pak sněmem, který tento papež svolal, pokračoval zdárně i v následujících letech a desetiletích.¹⁴² Jak uvádí Hans Küng, tato událost také představuje zásadní mezník, který změnil stávající paradigma, a to zejména ve dvou bodech. Tím, že koncil uznal katolickou spoluvinu na rozdělení církve, nutnost neustálého reformování sebe sama a umožněním slavení bohoslužeb v národním jazyce do značné míry akceptoval paradigma

---

¹⁴¹ HALAS, F. X. *Fenomén Vatikán*, s. 431 – 432.

¹⁴² Tamtéž, s. 432.

reformační. Druhým zásadním bodem zlomu, byla podle Künga akceptace moderní doby, čímž se myslí uznání svobody svědomí, přiznání podílu na antisemitismu předchozích epoch, konstruktivní postoj vůči ostatním světovým náboženstvím a v neposlední řadě pozitivnější vztah k modernímu pokroku a sekulárnímu světu.¹⁴³

---

¹⁴³ KÜNG, H. *Malé dějiny katolické církve*, s. 123.

4 ČESKÁ KATOLICKÁ CÍRKEV V DOBĚ POKONCILNÍ

V této kapitole se budeme zabývat především vlivem pokoncilních změn na stav české katolické církve. Bude zajímavé si zde také přiblížit, jaké problémy panovaly v české katolické církvi, která byla v tomto období v područí komunistické diktatury a ukážeme si zde, nakolik tato nastolená společenská situace bránila pokoncilnímu rozvoji katolické církve v českém prostředí. Nezapomene také zmínit nemalý význam *biskupa Františka Tomáška*, který se nakonec stal jedním z předních iniciátorů pokoncilních změn v české katolické církvi.

4.1. Situace před II. Vatikánským koncilem

V úvodu této kapitoly je třeba poznamenat, že únorem roku 1948 byl v Československu nastolen režim, jehož vztah ke křesťanství a především k římskokatolické církvi byl v zásadě nepřátelský. Komunistický režim byl nastolen v celé řadě zemí středovýchodní Evropy, i když v důsledku historických okolností i specifik jednotlivých komunistických stran i společností byl vývoj poměrů mezi státem a církví různý. V některých zemích jako Polsko, Slovinsko, Chorvatsko nebo Slovensko se udržela silná identifikace národa s katolickou církví, jinde jako například v Albánii došlo k pokusu dosáhnout zcela důsledně komunistického cíle, a to odstranění náboženství ze života společnosti. V Polsku se naopak vztahy mezi státem a církví vyvinuly do podoby, jakou neměly v žádné jiné socialistické zemi, totiž že církve zde začala ztělesňovat reálnou alternativu oficiálního ideologického systému. Společným rysem komunistické politiky ve středovýchodní Evropě byla ovšem likvidace katolické církve východního ritu, která byla z politických důvodů postavena mimo zákon. Pro většinu těchto zemí pak platila zásada, že občané komunistického státu měli právo věřit a chodit do

kostela, jejich právo na veřejné projevování víry však bylo víceméně důsledně potlačováno.¹⁴⁴

Co se týče Československa, můžeme říci, že se zde represivní politika komunistického režimu uplatňovala nejdůsledněji a nejvytrvaleji. Po krátké etapě pokusu o smířlivější politiku se státní a straničtí představitelé pokusili církve zcela odříznout od jejich mezinárodních kořenů a kontaktů, především vazby na vatikánské ústředí, zlikvidovat církevní reprezentaci a inteligenci, oddělit římské katolíky od ostatních křesťanů a posléze na všech úrovních eliminovat vliv, jaký měla většinová římskokatolická církev nejen na věřící, ale i na tu část společnosti, jejíž vztah ke křesťanství byl spíše nevyhraněný. K základním rysům této ideologie také patřila úmyslná tendence zastírat a přizpůsobovat realitu komunistickým mocenským zájmům, kterou provázela značně primitivní interpretace náboženství, především křesťanství. Celá československá společnost tak byla cíleně režimem a jeho orgány přesvědčována, že náboženství znamená „opium lidstva“ a že je zvláště ve své křesťanské podobě znamením lidského úpadku a zpátečnictví. Tato společenská situace tedy určovala, že církve a její příslušníci byli stále v situaci permanentního ohrožení, a tudíž v situaci obranné, pokud nešlo přímo o situaci pronásledování. Tyto skutečnosti se pak musely projevit v myšlení a reakcích celé církve, od hierarchie až po posledního laika.¹⁴⁵

Vztahy mezi Vatikánem a československým státem pak byly nikoliv formálně, ale prakticky přerušeny v březnu 1950 a přímý i nepřímý kontakt s Vatikánem byl v inscenovaných soudních procesech té doby kvalifikován jako trestný čin. Církev tedy byla koncem padesátých let silně v područí státu, vliv biskupů byl v podstatě eliminován. Stát neměl zájem na změně situace, a tak jednání s Vatikánem pro řešení vnitrocírkevní situace nepotřeboval. Oficiální komunistická ideologie chápala stále

---

¹⁴⁴ BALÍK, S., HANUŠ, J. *Katolická církev v Československu 1945 - 1989*. 1. vyd. Brno : CDK, 2007, s. 7 - 8 .

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 8 – 9.

vatikánskou politiku jako prvek ohrožení navzdory změněnému stylu papežské služby a mezinárodní politiky Vatikánu za Jana XXIII¹⁴⁶. Uplatňovaly se však i vnější vlivy, a to snaha ukázat navenek smířlivější tvář ve vztazích k církvi a oslabit tak silné americko-protikomunistické křídlo, které podle nich mělo své zastánce i ve Vatikánu.¹⁴⁷

V této souvislosti je třeba poznamenat, že dříve než začal II. Vatikánský koncil, došlo v naší zemi k určité změně společenských podmínek, jež souvisely především s amnestií, kterou vyhlásil 9. 5. 1960 prezident *Antonín Novotný* u příležitosti oslav patnácti let od skončení druhé světové války. Tato amnestie byla podmíněna pěti lety bezúhonného chování a týkala se velké části politických vězňů, mezi nimi značné části těch, kteří byli vězněni „pro víru“.¹⁴⁸ Tyto změny sice nepřinesly církvi svobodu, ale zlepšily klima, v němž se život odvíjel a připravily i určitý kulturní a politický prostor pro obnovu církevního života.

Druhá polovina padesátých let totiž přinesla vystřízlivění řady představitelů kultury, kteří byli na přelomu čtyřicátých a padesátých let nadšenými a nekritickými stoupenci komunistických myšlenek. Pro život církve byl v této době velmi důležitý také návrat mnoha kvalitních, mnohdy nadprůměrně vzdělaných křesťanů, kněží, řeholníků, řeholnic a laiků z komunistických vězení a internace. Ačkoliv neměli možnost veřejného působení, představovali velmi cenný duchovní i morální potenciál, který se veřejně projevil až později. Navzdory stále dost silné informační bariéře měla na řadu obyvatel, a to nejen katolíků, velmi

---

¹⁴⁶ Třebaže na zásadním odsouzení materialistického komunismu nemohla církev změnit nic, změnil se pod jeho patronací duch oficiálních církevních dokumentů a hlavně praktická politika. Nové encykliky, počínaje encyklikou *Ad Petri cathedram* z roku 1959, už neodsuzovaly primárně komunismus, ale špatné či falešné nauky a principy moderního světa vůbec. Viz CUHRA, J. *Československo - vatikánská jednání 1968 – 1989*. 1. vyd. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2001 , s. 23.

¹⁴⁷ OPATRŇY, A. *Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze*. 1. vyd. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství s.r.o., 2002, s. 105 - 106 .

¹⁴⁸ BALÍK, S., HANUŠ, J. *Katolická církev v Československu 1945 – 1989*, s. 40.

pozitivní vliv sympatická postava papeže Jana XXIII., a také pohyb v církvi vyvolaný přípravou koncilu, jeho průběh i výsledky.¹⁴⁹

4.2. Jednání Československa s Vatikánem do roku 1968

Podle zprávy ministerstva školství a kultury předsednictvu ÚV KSČ o výsledcích první části II. Vatikánského koncilu projevil Vatikán velký zájem o účast alespoň jednoho biskupa z Československa a prostřednictvím italského velvyslanectví ujišťoval, že na koncilu nezazní žádné útoky proti socialistickým zemím. Z Československa tedy nakonec přijelo do Říma dvanáct církevních hodnostářů, z toho tři biskupové, a to *Eduard Nécsey, Ambroz Lazík a František Tomášek*.¹⁵⁰ Jako doprovod se ještě koncilu účastnil děkan teologické fakulty v Praze se sídlem v Litoměřicích *Jan Merell*, kapitulní vikáři *A. Stehlík, E. Oliva, dále J. Beneš, P. Franta, J. Dočkal, J. Čížík, E. Fillö*.¹⁵¹ Přítomnost českých biskupů v Římě a možnost jejich přímého dialogu s nejvyššími vatikánskými představiteli vytvořila vhodné prostředí pro částečné zorientování Vatikánu v situaci Československa a zároveň posloužila k přímé nabídce jednání československé vládě. V rozhovorech s biskupy vyjadřovali zástupci Svatého stolce včetně papeže, který je přijal již 12. 10. 1962, přání věcného a klidného dialogu směřujícího k oboustranně přijatelným výsledkům.¹⁵² Ze všech rozhovorů vedených členy československé delegace na koncilu bylo zřejmé, že prvořadý zájem Vatikánu bylo především vyřešení řádné správy diecézí.

Starost o správu diecézí pak také tvořila hlavní obsah dopisu *Pro memoria*, který státní sekretariát prostřednictvím biskupa Eduarda

¹⁴⁹ BALÍK, S., HANUŠ, J. *Katolická církev v Československu 1945 – 1989*, s. 103 - 104.

¹⁵⁰ KAPLAN, K. *Těžká cesta : spor Československa s Vatikánem 1963 - 1973*. 1. vyd. Brno : CDK, 2001, s. 11 . (dále jen KAPLAN, K. *Těžká cesta*).

¹⁵¹ BALÍK, S., HANUŠ, J. *Katolická církev v Československu 1945 – 1989*, s. 45.

¹⁵² CUHRA, J. *Československo - vatikánská jednání 1968 – 1989*. s. 23.

Nécseye zaslal ministru školství a kultury Československa, *Františku Kahudovi*. Dopis rovněž potvrzoval vůli Svaté stolice hledat cestu ke zlepšení poměrů v Československu a také ke zlepšení církevních a náboženských poměrů. Dopis také obsahoval požadavek, aby ordináři mohli svobodně vykonávat pastýřskou správu diecézí a měli volný styk se Svatou stolicí.¹⁵³ K jednání nakonec režim přistoupil především z důvodů zlepšení vlastní mezinárodní prestiže.¹⁵⁴

Jednání zástupců Vatikánu a československé vlády se pak konala ve dnech 12. – 14. 5. 1963. Jednání vedli státní podsekretář Svaté stolice *msgre Agostino Casaroli* a vedoucí odboru pro věci církevní ministerstva školství a kultury *Karel Hrůza* a náčelník třetí správy ministerstva vnitra *pplk. Miloslav Košnar*.¹⁵⁵

V této souvislosti je třeba poznamenat, že osobnost výše zmíněného významného vatikánského diplomata a politika Agostina Casaroliho je neoddělitelně spjata se střečovým termínem *Ostpolitik*, který se běžně užívá k označení souboru kroků, které Svatá stolice podnikala ve snaze nahradit konfrontaci s komunismem dialogem zejména v období pontifikátu Pavla VI. Tento hodnostář byl totiž od roku 1961 podsekretářem kongregace pro mimořádné církevní záležitosti, což odpovídá funkci náměstka ministra zahraničí.¹⁵⁶

Jednání mezi Agostinem Casarolim a československou delegací v Praze pak předznamenalo obsah i způsob všech následujících rozhovorů do roku 1967. Nejdůležitější otázkou ze strany Československa byl osud arcibiskupa Berana. Státní správa se již od počátku šedesátých let snažila arcibiskupa přimět k akceptování některého řešení, které sama považovala za nejpříjemnější, a to dobrovolný odchod do Říma, případně do úplného ústraní, bez možnosti

---

¹⁵³ KAPLAN, K. *Těžká cesta*, s. 11.

¹⁵⁴ BALÍK, S., HANUŠ, J. *Katolická církev v Československu 1945 – 1989*, s. 41.

¹⁵⁵ KAPLAN, K. *Těžká cesta*, s. 15.

¹⁵⁶ HALAS, F. X. *Fenomén Vatikán*, s. 612.

zasahovat do řízení pražské arcidiecéze. Toto řešení však vyžadovalo jeho rezignaci na funkci arcibiskupa stvrzenou papežem a k tomuto kroku arcibiskup nehodlal přistoupit. Sám považoval za nejpřijatelnější svůj návrat na pražský stolec, k čemuž byl ochoten složit i dlouho odmítaný slib věrnosti republice. O takové ukončení problému však československé vedení nestálo.¹⁵⁷ Mezi další otázky, které měly být řešeny, schválilo ÚV také vyloučení biskupů, kteří byli odsouzeni (*Trochta, Zela, Vojsašák, Hlad, Otčenášek*) nebo například souhlas se jmenováním biskupů, případně apoštolských administrátorů z řad stávajících kapitulních vikářů, což byli čelní představitelé „*Mírového hnutí katolického duchovenstva*“ tedy „MHKD“ (*Decher, Scheffer, Stehlík, Oliva, Kratochvíl, Veselý, Titman, Javůrek, Glogar, Onderko*).¹⁵⁸ Obě strany se tak propracovávaly k řešení, které se již nevázalo na původní podmínku obsazení ostatních diecézí, nýbrž pouze na situaci v diecézi pražské.¹⁵⁹

Navzdory častým setkáním představitelů obou stran se však v letech 1963 - 1967 jednání takřka nepohnula z místa. Po květnových rozhovorech v Praze s Casarolim se sešli činitelé zodpovědní za československou církevní politiku, Karel Hruza a Miloslav Košnar ještě v září téhož roku v Římě a pak v listopadu opět v Praze.¹⁶⁰ Na setkání v Římě se oproti předchozímu jednání hovořilo o církevním tisku, řeckokatolické církvi a o uspořádání apoštolské administratury v Českém Těšíně. Svatý stolec také nezapomínal na vězněné biskupy, pro něž žádal svobodu. Při třetím setkání v Praze už Casaroli tlumočil papežovo uspokojení z propuštění vězněných a internovaných biskupů. Českoslovenští vyjednavací však odmítli změnu v legislativě týkající se bohosloveckých fakult a výuky náboženství. K dalšímu jednání pak došlo v listopadu 1964 v Římě, kde se obsah jednání příliš nelišil od předchozích. Vatikán zde pouze podtrhl důležitost obnovení

¹⁵⁷ CUHRA, J. *Československo - vatikánská jednání 1968 – 1989*. s. 25.

¹⁵⁸ BALÍK, S., HANUŠ, J. *Katolická církev v Československu 1945 – 1989*, s. 42.

¹⁵⁹ CUHRA, J. *Československo - vatikánská jednání 1968 – 1989*. s. 26

¹⁶⁰ HALAS, F. X. *Fenomén Vatikán*, s. 615.

řeckokatolické církve a odmítl hnutí a iniciativy kněží, které nejsou pod kontrolou a vedením diecézního úřadu. V únoru 1965 se pak rozhovory opět přenesly na československou půdu.¹⁶¹

Dospět k dohodě se však za tuto dobu podařilo pouze v otázce arcibiskupa Berana, který byl nedávno předtím jmenovaný kardinálem, jemuž československé úřady povolily odjezd do Říma bez možnosti návratu.¹⁶² Zároveň také bylo stanoveno, že na pražský biskupský stolec nastoupí na návrh Casaroliho jako apoštolský administrátor *biskup František Tomášek*, tajně vysvěcený v roce 1949 *arcibiskupem Josefem Matochou*. Tomášek tehdy působící jako farář na Moravě měl nahradit *kapitulního vikáře Antonína Stehlíka*.¹⁶³ Další vatikánské návrhy na obsazení diecézí blokoval stát s podmínkou, že navrženým osobám udělí státní souhlas jen tehdy, když Vatikán jmenuje do uvolněných funkcí alespoň jednoho či dva kapitulní vikáře, především litoměřického E. Olivu. Na toto řešení však Vatikán nepřistoupil, a tak nebyl olomouckým arcibiskupem jmenován Š. Trochta, stejně jako nedošlo k obsazení víceméně dohodnutých biskupství v Hradci Králové, Nitře a Rožnavě. Důvod vatikánského odporu pak lze hledat především ve skutečnosti, že Vatikán nechtěl, aby vláda měla v biskupském sboru svého člověka. Po Beranově odjezdu ze země nakonec došlo k téměř dvouletému přerušení rozhovorů. Vatikán sice o jednání stál, ale československá strana neprojevovala zájem.¹⁶⁴

Vláda sdělila Vatikánu ochotu pokračovat v dalších jednáních až v lednu 1967. Kontakty tedy byly obnoveny v květnu téhož roku. Jednání probíhalo v Praze, a stát na něm byl připraven upustit od dřívějšího nekompromisního prosazování Olivu na biskupský stolec, ovšem za předpokladu, že polovinu z šesti návrhů na obsazení biskupských stolic budou tvořit kandidáti z „Mírového hnutí katolického duchovenstva“. Pro

¹⁶¹ BALÍK, S., HANUŠ, J. *Katolická církev v Československu 1945 – 1989*, s. 42 – 43.

¹⁶² HALAS, F. X. *Fenomén Vatikán*, s. 615.

¹⁶³ CUHRA, J. *Československo - vatikánská jednání 1968 – 1989*. s. 26

¹⁶⁴ BALÍK, S., HANUŠ, J. *Katolická církev v Československu 1945 – 1989*, s. 43.

Vatikán však toto stanovisko nebylo přijatelné, neboť navrhl kandidáty, z nichž ani jeden nebyl kapitulním vikářem či výrazným prorežimním exponentem. Nakonec tedy ani toto jednání nevedlo k závěru, a tak československá strana navrhla v červnu 1967 neprodlužovat jednání.¹⁶⁵

Za hlavní faktor, který stál u krachu rozhovorů, můžeme označit především československý přístup. Jak uvádí J. Cuhra po celou dobu jednání se příliš nezměnil. Krátké období pozitivnějších představ o Vatikánu, spojené s pontifikátem Jana XXIII., vystřídal v průběhu šedesátých let názor, že vatikánské úsilí o dialog je plně v intencích západního protisocialistického boje. Úplný souhlas vyjádřil s tezí, že „Vatikán pozitivními hesly zakrývá své skutečné protisocialistické záměry“, ve svém příspěvku náčelník 9. odboru II. správy MV *podplukovník Václav Pulec*. Ten dokonce zdůraznil, že „Vatikán představuje vnějšího protivníka mimořádně organizovaného“, a že sám papež Pavel VI. „vystupuje ostře a velmi útočně proti marxistickému ateismu a na boj s ním orientuje celou církev“. Stejně také odsoudil vatikánské úsilí o dialog s marxismem, který v Československu „vedou osoby s nepřátelským postojem k socialistickému státu, které pod rouškou dialogu usilují prakticky o vytvoření politické opozice“. Za těchto podmínek a představ tak skutečně nemohla jednání vést k oboustranně přijatelným výsledkům.¹⁶⁶

Z výše zmíněných skutečností je tedy jasné, že v naší zemi z důvodů nesvobody nemohla proběhnout otevřená a kvalifikovaná diskuse o koncilu ani v jeho průběhu, ani v letech po jeho skončení. Informace o jeho průběhu a přípravách tak byly velmi sporé.¹⁶⁷ Nejvyšší domácí autoritou, která se o koncilu vyjadřovala veřejně a veskrze kladně, byl právě biskup František Tomášek, který od samého začátku dával najevo, že koncil je pro něho jednoznačně pozitivní záležitostí a že

¹⁶⁵ BALÍK, S., HANUŠ, J. *Katolická církev v Československu 1945 – 1989*, s. 43 – 44.

¹⁶⁶ CUHRA, J. *Československo - vatikánská jednání 1968 – 1989*. s. 30.

¹⁶⁷ OPATRŇ, A. *Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze*. s. 29.

za ním naprosto stojí. V souvislosti se zakončením II. Vatikánského koncilu nařídil v pražské arcidiecézi konání tridua, které se konalo 5. – 7. 12. 1965, ke kterému připojil v Oběžníku náčrt homilií, kde shrnuje zásadní úkoly koncilu tak, jak je sám v jeho závěru chápal. Na homiliích konaných 5. 12. řekl, že „nejhlavnější cíl koncilu je vnitřní obnova církve a jejích věřících“.¹⁶⁸ Na další homilii dne 6. 12. uvedl, že „druhý podstatný cíl koncilu je sjednocení všech křesťanů v církvi Kristově“.¹⁶⁹ Toto téma však načrtnul jen velmi všeobecně, neboť praktické ekumenické kroky nejenže nebyly tehdy v tuzemské církvi rozšířeny, ale byly i pro státní dohled nad církvemi málo přijatelným tématem. Přesto zde zdůraznil blízkost k pravoslavným a požadavek úcty k protestantům. Na poslední homilii konané 7. 12. vyslovil třetí hlavní cíl koncilu, kterým je „zejména pokojné soužití národů v míru a spolupráci“.¹⁷⁰ Zde Tomášek mluví opatrně o poměru církve k dnešnímu světu ve smyslu konstituce „*Gaudium et spes*“ a zdůrazňuje sociální aspekt a mírovou tematiku, kterou komunistické vlády vždy církvi připisovaly jako jediné pro ně únosnou.¹⁷¹

Obnovu života církve, ke které koncil vedl a která byla v pražské arcidiecézi nutná také vzhledem k přestálým škodám, způsobeným poválečným odsunem německého obyvatelstva včetně kněží a na to navazujícím komunistickým útlakem padesátých let, nemohl Tomášek uskutečnit sám. Farnosti arcidiecéze však byly před rokem 1968 stále ochuzeny o kněze, kteří se vrátili z vězení nebo byli po internaci nuceni přijmout nejrůznější zaměstnání. Kontakt s širším výběrem cizojazyčné literatury měl v té době málokdo, studovat v cizině také od konce čtyřicátých let nikdo nemohl a cesty na Západ byly prakticky pro všechny schopné a církvi věrné kněze nemožné. Tomášek měl tedy mezi kněžími v duchovní správě k dispozici jen velmi malý počet lidí teologicky a jazykově zdatných. Významný okruh lidí, kteří se o koncil zajímali, tvořili také mladší laici, zejména v Praze, kteří se řadili mezi kvalifikované

¹⁶⁸ OPATRŇY, A. *Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze*. s. 42.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 43.

¹⁷⁰ Tamtéž.

¹⁷¹ Tamtéž.

odborníky ve svých profesích, orientovali se v teologii a většinou byli také dobře vybaveni znalostí jazyků. Někteří z nich byli rovněž účastníky ekumenických seminářů v Jirchářích, kde se formovala část významných protagonistů pozdějšího „*Díla koncilové obnovy*“, působící v Praze.¹⁷²

Tito účastníci ekumenických seminářů v Praze – Jirchářích, které se konaly v letech 1967 – 1969, patřili mezi novou, mladou generaci, která koncilní akcenty uvítala a velkými sympatiemi. Toto přednáškové a diskusní fórum sice vyvolali v život evangelíci, ale katoličtí křesťané se brzy stali spoluorganizátory téměř všech akcí. K nejvýznačnějším katolickým osobnostem mladší „jirchářské“ generace patřili například *Jiří Němec, Jan Sokol a Václav Frei*, filosofové a překladatelé, kteří si dobře rozuměli s teology a filozofy evangelické konfese, které reprezentovali zejména *Ladislav Hejdánek, Jakub S. Trojan, Jan Milíč Lochman, Amedeo Molnár a Josef Smolík*. Občas se těchto akcí účastnili i někteří vyučující katolické teologické fakulty se sídlem v Litoměřicích, jako například *Jan Merell a Josef Kubalík*. Československou církev v diskusích zastupoval většinou profesor dogmatiky *Zdeněk Trtík*. Na těchto seminářích se přednášela nejrozumnější témata a autoři (například zahraniční *Yves Congar, Hans Küng, Karl Rahner*, ale i čeští autoři, jako *Emanuel Rádl*). Tato setkávání, jež měla teoretickou povahu, však vyústila i v některé praktické aktivity, kdy se připravovaly překlady určitých textů, probíhala setkání s mládeží, kterým se věnoval Jan Milíč Lochman, nebo se četly patristické spisy (například *Řehoř Veliký*).¹⁷³ V roce 1969 vznikl také veřejný seminář *Živá teologie* vedený *Oto Mádrem*. Tento seminář byl sice hned v roce 1970 zakázán, avšak do té doby systematicky seznamoval s koncilními dokumenty a pokoncilním

¹⁷² OPATRŇY, A. *Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze*, s. 109 – 110.

¹⁷³ BALÍK, S., HANUŠ, J. *Katolická církev v Československu 1945 – 1989*, s. 287- 288.

teologickým myšlením. Také zde přednášeli i přední západní teologové jako *Karl Rahner* nebo *Bernhard Häring* aj.¹⁷⁴

Mezi ty, kdo se podíleli na realizaci koncilu v arcidiecézi, však patří i kněží a laici v emigraci, jejichž služba byla obtížná avšak velmi cenná, neboť mohli, byť omezeným způsobem, seznamovat české čtenářstvo s koncilními inspirativními idejemi i vlastními texty. V *Radiu Svobodná Evropa* působil *P. Alexander Heidler* pod pseudonymem *Otec Křišťan*. V Římě vyrůstala generace českých teologů a filosofů, kteří se podíleli na zpracování a publikování koncilových myšlenek v časopisech *Studie*¹⁷⁵ a *Nový život* a na české vydavatelské činnosti *Křesťanské akademie* v Římě. Byli to zejména *Karel Vrána* působící pod pseudonymem *Pavel Želivan*, *Vladimír Boublík*, *Zdeněk Švéda*, *Jaroslav V. Polc*, *Ivo Císař*, *Josef Krejčí*, *Václav Steiner* nebo *Karel Skalický*.¹⁷⁶ Karel Skalický také ve své knize označil za hlavní faktor, který v českém prostředí bránil pronikání koncilních myšlenek do katolické církve, zejména komunismus a jeho cenzuru. Mluví zde o důležitosti vydat nejen koncilové dokumenty, ale i důkladné komentáře k nim a také dobré dějiny koncilu.¹⁷⁷ Jak jsme se však již zmiňovali v úvodu, v České republice byly koncilní dokumenty v oficiální verzi publikovány až v roce 1995.

Jak tedy vyplývá z výše zmíněného, nebylo možné obsah koncilových diskusí a jeho výsledky široce publikovat, ani nebylo možné vydat samotné dokumenty II. Vatikánského koncilu, přesto měl koncil na život církve v naší zemi trvalý vliv. Nejnápadnější byly změny v oblasti liturgie a zavádění jednotlivých prvků obnovované liturgie probíhalo poměrně svižným tempem.¹⁷⁸ Dne 10. 3. 1965 byla také utvořena pod

¹⁷⁴ HALÍK, T. *Víra a kultura. Pokoncilní vývoj českého katolicismu v reflexi časopisu Studie*. 1. vyd. Praha : Zvon, 1995 , s. 34. (dále jen HALÍK, T. *Víra a kultura*).

¹⁷⁵ Tento časopis vycházel v letech 1958 – 1991 v Římě jako orgán Křesťanské akademie, studijního ústavu Cyrilometodějské ligy akademické. Viz HALÍK, T. *Víra a kultura*, s. 21.

¹⁷⁶ OPATRŇÝ, A. *Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze*. s. 110 - 111.

¹⁷⁷ SKALICKÝ, K. *Za nadějí a smysl.* 1. vyd. Praha : Zvon, 1996, s. 212 .

¹⁷⁸ OPATRŇÝ, A. *Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze*. s.111.

předsednictvím Františka Tomáška *Česká liturgická komise*, která měla tři sekce, a to pro liturgii překlad textů do lidové řeči, pro liturgický a lidový zpěv, pro církevní umění.¹⁷⁹ S liturgickou obnovou spojil Tomášek i snahu o biblické vzdělání, kdy na liturgických dnech připojoval k liturgické tematice biblická témata. V této oblasti mu pak nejvíce pomáhali profesoři *Jan Merell* a *František Kotalík*. Vzdělání věřících a plodnému využití obnovy liturgie pak měly napomoci především bohoslužby slova, ke kterým v roce 1966 vydal Tomášek zásadní směrnice a v následujících letech jejich konání opakovaně doporučoval, a to jak pro dospělé, tak pro děti. Se zaváděním obnovené liturgie se spojily i činy, patřící do jiných oblastí než teologických. Vznikala například ordinária na texty obnovené liturgie, zpívané v českém jazyce. První z těch, která se stala trvalou součástí liturgie, složil *Petr Erben*. Také vznikaly nové náboženské písně s kytarovým doprovodem. Celkové oživení, které koncil vnesl do života tuzemské církve, se také projevilo v postavení a aktivitě laiků. Navzdory všem omezením, která stát církvi kladl do cesty, tak tedy docházelo spíše k rozvoji života církve než k jeho útlumu. Mohli bychom tak říci, že přínos liturgické obnovy přesahoval hranice samotné liturgie.¹⁸⁰

4.3. Česká církev v období tzv. Pražského jara

Specifikou české situace bylo propojení koncilních a těsně pokoncilních dějů s událostmi Pražského jara. Obojí bylo neseno ideami změny, otevřenosti a nového začátku. Podobně jako v jiných zemích bylo koncilní a těsně pokoncilní období v českých zemích dobou sváru starého (tradičního) s novým (moderním).¹⁸¹

¹⁷⁹ BALÍK, S., HANUŠ, J. *Letnice dvacátého století. Druhý Vatikánský koncil a české země*. 1. vyd. Brno : CDK, 2012 , s. 162. (dále jen BALÍK, S., HANUŠ, J. *Letnice dvacátého století*).

¹⁸⁰ OPATRŇY, A. *Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze*. s. 111 - 115.

¹⁸¹ BALÍK, S., HANUŠ, J. *Katolická církev v Československu 1945 – 1989*, s. 287.

Symbolickým i praktickým krokem startujícím celé období se stalo odvolání Karla Hruzy z postu vedoucího Sekretariátu pro věci církevní při ministerstvu kultury dne 25. 3. 1968. Nahradila jej církvím podstatně vstřícnější socioložka *Erika Kadlecová*. Změny se pak netýkaly jen hlavního postu v oblasti církevní politiky, ale i politického, kde 5. 4. 1968 vystřídal v postu republikového ministra kultury *Karla Hoffmanna Miroslav Galuška*.¹⁸² Dne 5. 1. 1968 byl pak zvolen *Alexandr Dubček* prvním tajemníkem ÚV KSČ, jeho zvolení také mělo být počátkem realizace viditelných změn nejen v personálním obsazení vedoucích funkcí v komunistické straně a ve státním aparátu, ale také v mnoha oblastech života společnosti.¹⁸³

Hned měsíc po této změně ve vedení KSČ dne 7. 2. 1968 odeslali někteří biskupové a kapitulní vikáři, mimo jiné i František Tomášek, list ministru kultury, obsahující tematiku, kterou chtěli projednat při návštěvě u nového generálního tajemníka KSČ. V tomto listu pak představitelé církve v první řadě usilovali o rehabilitaci doposud vězněných nebo internovaných kněží a o možnosti zařazení do pastorační služby stovek kněží, kteří po propuštění z vězení, internace nebo pracovních táborů stále nemohli veřejně vykonávat kněžskou službu.¹⁸⁴ Veřejné vyjádření postojů církve a věřících k dění v republice pak přišlo následující měsíc, kdy byl dne 21. 3. 1968 v *Literárních novinách* otištěn „*Otevřený list katolíků vězněných pro víru prvnímu tajemníku ÚV KSČ Alexandru Dubčekovi*“, který podepsalo čtyřiaosmdesát bývalých vězňů, jenž vypovídá o nedávné historii útlaku církve.¹⁸⁵ Téhož dne byla také na sekretariát ÚV KSČ odevzdána petice podepsaná sto tisíci občanů celé země, včetně několika biskupů, ve které se obraceli na Dubčka a žádali odstranění nejtěžších křivd v náboženské oblasti.¹⁸⁶ Dne 24. 3. 1968 se

---

¹⁸² BALÍK, S., HANUŠ, J. *Katolická církev v Československu 1945 – 1989*, s. 44.

¹⁸³ OPATRŇY, A. *Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze*. s. 117.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 120 – 121.

¹⁸⁵ CUHRA, J. *Československo - vatikánská jednání 1968 – 1989*. s. 32.

¹⁸⁶ BALÍK, S., HANUŠ, J. *Katolická církev v Československu 1945 – 1989*, s. 44.

také biskup Tomášek obrátil na věřící pastýřským listem čteným v tento den v kostelech, kde popisoval nadějnou situaci, která nastala jako šance k uskutečnění koncilu a k překonání izolace, do které katolíky komunistický režim tlačil.¹⁸⁷

Přesným shrnutím nejnutnějších požadavků se pak stal dopis československých biskupů vládě ČSSR, odeslaný dne 25. 3. 1968, který charakterizoval v devíti bodech právně a lidsky neudržitelné poměry církevní politiky a nastínil rovněž vhodná řešení. Tento dopis obsahoval tyto požadavky, a to uzavření právní dohody se Svatým stolcem o životě církvi ČSSR, znovunastolení biskupů do jejich úřadů a umožnění činnosti biskupské konference, zrušení právních překážek pro svobodnou pastorační činnost, umožnění činnosti řádů a kongregací, obnovení práv řeckokatolické církve, nápravu křivd u obětí protináboženské perzekuce, svobodnou výuku náboženství, přístup do veřejných médií a povolení pastorační péče ve věznicích, nemocnicích a ústavech sociální péče.¹⁸⁸

Za nejvýraznější symboly úspěchu této etapy bychom pak mohli označit ustavení „*Díla koncilové obnovy*“ a obnovení řeckokatolické církve.¹⁸⁹ Jak ve svých vzpomínkách uvádí Oto Mádr, v rámci pražského jara konečně rozkvetlo i české katolické jaro. Ke klíčovým momentům tohoto období jistě patřila schůzka pražských katolíků v březnu 1968, která se díky iniciativě *Jiřího Němce* a *P. Vladimíra Rudolfa* sešla v bytě Kaplanových v Bubenči. Na této schůzce se sešli zástupci tří katolických generací a lidé nejrůznějších skupin, orientací a směrů, jako byli například starší pánové z České ligy akademické, střední generace z bývalých kroužků katolické akce, mladší generace volných katolických part, dále „jirchářská“ skupina intelektuálů a progresistů.¹⁹⁰ Problémem v českém katolickém prostředí totiž bylo, že v prvním čtvrtletí roku 1968

¹⁸⁷ OPATRŇY, A. *Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze*. s. 122.

¹⁸⁸ CUHRA, J. *Československo - vatikánská jednání 1968 – 1989*. s. 32.

¹⁸⁹ BALÍK, S., HANUŠ, J. *Katolická církev v Československu 1945 – 1989*, s. 45.

¹⁹⁰ MÁDR, O. *V zápasech za Boží věc. Vzpomínky, texty a rozhovory*. 1. vyd. Praha : Vyšehrad, 2007, s. 50 - 51. (dále jen MÁDR, O. *V zápasech za Boží věc*).

byl v Čechách a na Moravě jediným veřejně působícím biskupem František Tomášek a jedinou veřejně působící celostátní organizací kněží „Mírového hnutí katolického duchovenstva“ tedy „MHKD“.¹⁹¹ Tuto organizaci jak Mádr uvádí, označilo setkání, které se sešlo u Kaplanů, jako největší překážku uspořádání církevních poměrů u nás, a to zejména protože bylo řízené exkomunikovaným knězem, ministrem zdravotnictví *Josefem Plojharem* a profesorem náboženství *Josefem Benešem*. Navíc tato organizace kolaborovala s komunisty. Dalším bodem, na kterém se na výše zmíněném setkání účastníci shodli, byla nutnost převzít dva katolické časopisy ovládané kolaborujícími kněžími a místo skomírajícího, *Josefem Benešem* řízeného „*Vydavatelství české katolické charity*“ vybudovat samostatné katolické nakladatelství.¹⁹²

Usilování o změny v církvi se však nemohlo realizovat ani prostřednictvím biskupské konference, jelikož neexistovala, ani prostřednictvím ordinářů, protože v čele diecézí byli kromě Prahy kněží, kapitulní vikáři, které převážně dosadil stát.¹⁹³ Likvidaci MHKD si tedy vzal na starost P. Vladimír Rudolf. Ostatní záležitosti se členové setkání u Kaplanů rozhodli řešit společně s biskupem Tomáškem, který byl plány nadšen a zvolil *P. Vladimíra Rudolfa, Václava Vaško mladšího, Jiřího Němce a Oto Mádra* prvními členy *Arcidiecézní pastorační rady*, ze které se postupně stal jakýsi akční štáb nejen pro pražskou arcidiecézi, ale i pro celé Čechy a Moravu. Jak uvádí Mádr, do pohybu se tak daly stovky katolických aktivistů, kněží a laiků. Po celé republice se konaly vikariátní schůze kněží, které byly organizované především Rudolfem. Ze všech těchto schůzí pak přicházely rezoluce dožadující se náboženské svobody a odstoupení kolaborantského vedení MHKD. Pod stupňujícím se tlakem kněžstva tak byl ministr Plojhar nucen svolat mimořádnou schůzi rozšířeného předsednictva MHKD na 21. 3. 1968.¹⁹⁴ Na zasedání

¹⁹¹ OPATRŇY, A. *Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze*, s. 133.

¹⁹² MÁDR, O. *V zápasech za Boží věc*, s. 51.

¹⁹³ OPATRŇY, A. *Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze*, s. 133.

¹⁹⁴ MÁDR, O. *V zápasech za Boží věc*, s. 52.

rozšířeného výboru MHKD pak přečetl kněží *Vladimír Rudolf* list biskupa Tomáška, vybízející k realizaci rezoluce kněží pražské arcidiecéze, který vyzýval členy předsednictva k rezignaci.¹⁹⁵ Jak uvádí Mádr, MHKD bylo v očích katolické veřejnosti i kněžstva tak zdiskreditováno, že zaniklo jednou provždy. Místo toho vznikalo na mnoha místech, nezávisle na sobě, spontánní požadavek vytvořit nové katolické hnutí, jehož členy by nebyli jenom kněží, ale i laici. Tak se postupně začala rodit idea „Díla koncilové obnovy“.¹⁹⁶

Zasedání zvolilo po konzultaci s biskupem Tomáškem akční výbor katolického duchovenstva, jehož předsedou se stal sám Tomášek. Dalšími členy pak byli tři čeští a tři slovenští duchovní (*Vladimír Rudolf, Zdeněk Wagner, Ladislav Simajchl, Julius Gábriš, Jozef Kutník a Rudolf Baláž*).¹⁹⁷ První variantou byl plán přeměnit MHKD na organizaci sdružující kněze s biskupem v čele a změnit její název na „*Hnutí koncilové obnovy*“. Tomášek tedy, jako předseda akčního výboru, vyzval dopisem kněze celé republiky, aby svolali děkanské konference, na nichž by prodiskutovali návrh akčního programu obnoveného kněžského hnutí a zvolili také ve vikariátě vždy jednoho delegáta z deseti kněží na celostátní konferenci, která se měla konat dne 30. 4. 1968 na Velehradě. Mezitím se měli sejít delegáti každé diecéze a zvolit výbor „*Hnutí koncilové obnovy*“. Tento akční program měl pak pomoci k přerodu hnutí z kněžské organizace MHKD do akceschopné organizace, představující zásadní koncilové inspirace, z nichž nejvýraznější je přizpůsobení současným podmínkám života, obecný požadavek dialogu se společností a účast laiků na celé práci.¹⁹⁸ Můžeme tedy říci, že tyto požadavky tak v podstatě odpovídaly i cílům, které si kladl II. Vatikánský koncil.

Počátkem dubna byl nakonec změněn dosavadní název organizace na „*Dílo koncilové obnovy*“ tedy „*DKO*“, čímž se organizace měla ještě

¹⁹⁵ OPATRŇY, A. *Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze*, s. 133.

¹⁹⁶ MÁDR, O. *V zápasech za Boží věc*, s. 53.

¹⁹⁷ FIALA, P. HANUŠ, J. *Koncil a česká společnost*, s. 113.

¹⁹⁸ OPATRŇY, A. *Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze*, s. 133 – 135.

více odlišit od zaniklého MHKD. V souladu se záměry akčního výboru se vytvářely přípravné výbory v jednotlivých diecézích, ve kterých zároveň probíhala shromáždění, spojená s volbou delegátů na celostátní zakládající zasedání, plánované původně na konec dubna. Vzhledem k pobytu některých biskupů v Římě byl však termín konání přesunut na 13. – 14. 5. 1968, což umožnilo i další prohloubení předběžných materiálů a zároveň přispělo k oblomení určité nedůvěry v části církve i zesílení úlohy laiků v organizaci.¹⁹⁹

V Praze se pak dne 27. 4. 1968 konalo první pracovní setkání, kde se sešli laici pražské arcidiecéze, kteří se přihlásili k DKO. Na toto setkání byli pozváni i všichni biskupové z Čech a Moravy a zájemci o DKO z řad kněží a laiků z jiných diecézí. Byli zde také zvoleni delegáti z řad laiků na plánovaný velehradský sjezd, a to *Zdeněk Cikler, RNDr. Václav Frei, Tomáš Halík, Charlotta Chytrá, Kamil Kalina, Jiří Kaplan, MUDr. Jiřina Křížková, PhDr. Jiří Němec, Artur Pavelka, JUDr. Karel Svoboda, JUDr. Václav Vaško, Václav Vaško ml., Dr. Kazimír Večerka, PhDr. Václav Konzal, Jan Dobrovolský a Jiří M. Havlík.*²⁰⁰

Původní návrh akčního programu „Hnutí koncilové obnovy“ byl dvakrát přepracován a byl také vytvořen organizační řád hnutí. Katolické noviny pak uvedly jako podklad k velehradskému sjezdu třetí verzi Akčního programu DKO a Organizační řád DKO.²⁰¹ Úlohu DKO pak popisuje článek Jiřího Němce, který byl jedním z čelních představitelů DKO. Ve svém článku konstatuje, že se jedná o organizaci nutnou vzhledem k dosavadní roztržičnosti snah o zavedení koncilových změn do československého katolického prostředí, přesto se však jedná o organizaci, která má mít provizorní úlohu. Uvádí, že úkolem DKO je pouze otevřít pole pro skutečné naplnění ducha koncilu v církvi a tuto roli musí v následné době převzít další instituce, vyrůstající ze základních

¹⁹⁹ FIALA, P. HANUŠ, J. *Koncil a česká společnost*, s.117

²⁰⁰ OPATRŇÝ, A. *Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze*, s. 135 - 136.

²⁰¹ Tamtéž, s. 136.

organizačních struktur církve, jako jsou farní a diecézní nebo pastorační rady.²⁰²

Struktura činnosti DKO tak jak je také popsána v akčním programu pak má mít pevnou vazbu na biskupa, biskupský sbor a hlavu církve s důrazem na farnost a diecézi jako základní útvary, které mají být živými obcemi, živým společenstvím. Naddiecézní spojení má především usnadňovat společný postup, lepší využití sil a spolupráci diecézních a řeholních kněží a laiky v řeholích a ve světě. Práce má pak být organizována na čtyřech úrovních, a to farní, vikariátní, diecézní a naddiecézní. V akčním programu je také uvedena pracovní náplň DKO, která je složena ze tří oborů: duchovní služba, křesťanský život a odborná činnost.²⁰³

Dne 13. - 14. 5. 1968 se pak konal očekávaný velehradský sjezd, na němž bylo „Dílo koncilové obnovy“ formálně ustaveno a bylo také zažádáno o jeho registraci státními orgány. Zároveň byl tento ustavující sjezd označen za první celostátní konferenci DKO.²⁰⁴ Zakládající sněm na Velehradě pak předložený program přijal a vytvořil dva samostatné národní celky DKO, spojené celostátním předsednictvem. Předsedou se stal biskup František Tomášek a místopředsedou biskup Ambrož Lazík, který byl zároveň předsedou slovenského DKO. Členy vedení organizace pak bylo dalších 11 osob, včetně laiků.²⁰⁵ Sjezd měl především velký význam pro samotné účastníky, kteří si díky jeho konání uvědomili svou sounáležitost při sdílení problémů a nadějí církve v dané chvíli. Také účast biskupů a řeholních představených a vystoupení řady schopných laiků zviditelnila potenciál, existující k životu se probouzející české církvi.²⁰⁶

---

²⁰² FIALA, P. HANUŠ, J. *Koncil a česká společnost*, s.117

²⁰³ OPATRŇY, A. *Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze*, s. 138.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 138.

²⁰⁵ FIALA, P. HANUŠ, J. *Koncil a česká společnost*, s.117

²⁰⁶ OPATRŇY, A. *Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze*, s. 139.

Z jednání sjezdu také vzešly tři veřejné dokumenty, a to „*Prohlášení ustavujícího sjezdu DKO*“, „*Otevřený list celostátní konference DKO občanům naší vlasti*“ a „*Poselství křesťanským církvím a církevními společnostmi*“. První dokument „*Prohlášení ustavujícího sjezdu*“, který zaslal biskup Tomášek jménem všech biskupů československé vlády, shrnuje všechny v něm uvedené požadavky, které se týkají života v naší zemi, a to návrat všech biskupů do jejich úřadů, jednání se Svatým stolicem a nastolení podmínek k plnému svobodnému životu církve. Druhý dokument „*Otevřený list celostátní konference DKO občanům naší vlasti*“ pak charakterizuje občanům smysl existence DKO a říká, že: „Cílem inspirovaným II. Vatikánským koncilem, není získávání světské moci Církve, ale v duchu Kristova evangelia, v očekávání jeho nebeského království vytvářet spolu s celou lidskou rodinou podmínky pro plnější život na zemi“. V poslední dokumentu „*Poselství křesťanským církvím a církevními společnostmi*“ delegáti prohlašují, že „se ze všech sil vynasnaží, aby nové období, do něhož vstupujeme, bylo obdobím vzájemného porozumění, dialogu a spolupráce na společném díle, které i přes všechny rozdíly v našich názorech řídí tajemným způsobem jeden Duch Boží“. Zde je třeba poznamenat, že „Dílo koncilové obnovy“ se po tomto sjezdu skutečně rozvíjelo na všech třech zmíněných úrovních.²⁰⁷ Z výše uvedených skutečností je tedy patrné, že cíle DKO korespondovaly se záměry, které si kladl za cíl uskutečnit II. Vatikánský koncil.

V tomto období také došlo ke změně redakčních rad v obou existujících katolických časopisech, tak jak o to usilovali intelektuálové na setkání u Kaplanů. Zdiskreditovaného „*Duchovního pastýře*“ nahradil teologický měsíčník „*Via*“ neboli „*Cesta*“, jehož šéfredaktorem byl zvolen *Josef Zvěřina*. Tento časopis pak seznamoval čtenáře se současnou teologií a byl otevřen i laikům. Vedení Katolických novin pak měl v období Pražského jara na starost P. Vladimír Rudolf a později *František*

²⁰⁷ OPATRŇY, A. *Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze*, s. 139 – 140.

Mikulášek SJ. Katolické noviny pak jejich vedením dostaly dříve nemyslitelné rubriky: dětskou a mládežnickou, měly živý styk se čtenářstvem, byly aktuální, informativní a programově pokoncilní.²⁰⁸ Došlo také k obnově pražského nakladatelství *Vyšehrad*, které tvořilo součást aktivit, jež si kladly za cíl připomínat umlčenou literaturu 50. let, a to především díla katolických básníků. Mohlo tak vyjít dílo „*Znamení moci*“ *Jana Zahradníčka*, které vyšlo poprvé v roce 1968 v časopise „*Student*“. Dalšími publikovanými básníky, kteří sehráli pro katolicismus konce šedesátých let významnou úlohu, jelikož napomohli porozumění pro katolickou kulturu i v nekřesťanských prostředích, byli například, *Václav Renč, Josef Suchý, Ivan Slavík* nebo prozaik *Jan Čep*.²⁰⁹

S činností DKO však brzy začaly mít problémy státní úřady, které ho měly registrovat a tak umožnit jeho plnou legalizaci.²¹⁰ Schválení organizačního řádu DKO se tak stále odsouvalo, přestože ještě nespadlo mezi skutečně odsouzené organizace. Při jednání ÚV KSČ, které se konalo dne 25. 7. 1968, při kterém se jednalo o neudělení registrace některým spolkům, jako například „*KAN*“ tedy „*Klub angažovaných nestraníků*“ nebo „*K 231*“, nebylo DKO ještě zmíněno.²¹¹ Slibný vývoj DKO a celého českého katolicismu však přerušil vpád spojeneckých vojsk Varšavské smlouvy do Československa.²¹²

Dne 16. 9. 1968 tak přišlo vyjádření, jehož autorem byl církevní sekretariát, který ho následně zaslal ministerstvu vnitra, v němž se uvádělo, že DKO je organizace s nedemokratickou strukturou, jelikož je budováno na hierarchickém principu a zároveň je i organizací zbytečnou. Ministerstvo vnitra zamítnutí i legalizaci akceptovalo, avšak přípravný výbor i další instituce nebyly bezprostředně informovány. Ministerstvo vnitra tedy mělo již od 16. 9. k DKO své postoje a považovalo ho za

²⁰⁸ MÁDR, O. *V zápasech za Boží věc*, s. 54 - 56.

²⁰⁹ BALÍK, S., HANUŠ, J. *Letnice dvacátého století*, s. 126.

²¹⁰ OPATRŇÝ, A. *Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze*, s. 140.

²¹¹ FIALA, P. HANUŠ, J. *Koncil a česká společnost*, s.121.

²¹² BALÍK, S., HANUŠ, J. *Katolická církev v Československu 1945 – 1989*, s. 289.

protisocialistickou organizaci, přesto byl přípravný sekretariát o předpokládaném negativním stanovisku k legalizaci organizace informován až po opakovaných urgencích v říjnu 1968. Oznámení ministerstva vnitra pak zdůrazňovalo nelegálnost činnosti nejen přípravného výboru, ale i veškerých dalších organizací s ním spojených.²¹³

Mohli bychom tak říci, že DKO bylo i pro reformní komunisty příliš akceschopné a příliš nové, než aby mu uvolnili se plně rozvinout. Založení a krátké období činnosti DKO však bylo největší akcí pro realizaci koncilu v naší zemi a také inspirací k novým činům a postupům v mnoha oblastech života církve, které se po zákazu DKO v budoucnu postupně uskutečňovaly.²¹⁴ Nutno však podotknout, že DKO nelegálně žilo až do definitivního utužení státního dozoru v letech 1969 – 1970, kdy veškeré aktivity skončily.²¹⁵

Jak již bylo výše zmíněno, prvním symbolem úspěchu období tzv. Pražského jara bylo ustavení „Díla koncilové obnovy“. Za další symbol úspěchu, jehož se v tomto období dosáhlo, bychom mohli považovat obnovení činnosti řeckokatolické církve, která byla na jaře 1950 násilně sloučena s pravoslavnou církví. Přes všechny násilné zásahy moci, uvěznění čelních představitelů řeckokatolické církve i důslednou podporu pravoslavné hierarchie, zůstala skrytě působící řeckokatolická církevní struktura živým organismem.²¹⁶ Velkým posilujícím impulsem v řešení této otázky byla též první polovina šedesátých let a zájem Vatikánu o obnovení její činnosti, který byl projeven při již zmíněných jednání s Československem.²¹⁷ Jaro 1968 pak opět probudilo dosud utajovanou energii. Otázka legalizace církve se tak objevila hned v prvních měsících roku, jelikož byla opřena o podporu celé katolické církve, biskupů i

²¹³ FIALA, P. HANUŠ, J. *Koncil a česká společnost*, s.121 – 122.

²¹⁴ OPATRŇY, A. *Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze*, s. 141.

²¹⁵ BALÍK, S., HANUŠ, J. *Katolická církev v Československu 1945 – 1989*, s. 47.

²¹⁶ CUHRA, J. *Československo - vatikánská jednání 1968 – 1989*. s. 35.

²¹⁷ BALÍK, S., HANUŠ, J. *Katolická církev v Československu 1945 – 1989*, s. 47 - 48.

narychlo vznikajících petičních akcí. Státní správa nejprve řešení této otázky odsouvala stranou, až v okamžiku, kdy se takový postup ukázal kontraproduktivním, byla 13. 6. 1968 řeckokatolická církev usnesením vlády č. 205 legalizována a rovněž jí bylo přiznáno právo hospodářského zabezpečení státem jako jiným církvím.²¹⁸

Velkou zásluhu na udržení kontinuity řeckokatolické církve měl také *Felix M. Davídek* a jeho společenství skryté církve. Davídek hned na počátku své skryté činnosti vypracoval se svými spolupracovníky koncept řeckokatolické větve skryté církve, který pod názvem „O.V.E.S.“ neboli („*Opus vocationem ecclesiae silentii*“) a pomocí biskupa *Gerharda Schafranna* oznámil do Říma. Podstata této skryté větve spočívala v tom, že ženatí muži byli převáděni do řeckokatolické církve a následně obdrželi kněžské svěcení s možností biritualismu. Podle svědectví tajně svěceného biskupa *Stanislava Krátkého* byl hlavním momentem založení řeckokatolické větve kontakt s východem a eucharistie. Pobyt ve vězení pak věřícím ukázal, že je jedno, zda jim eucharistii přinese kněz ženatý nebo svobodný. Svěcení ženatých kněží ve východním ritu navíc mělo i bezpečnostní charakter, jelikož šance, že Státní bezpečnost bude z tajného kněžství podezírat ženaté muže, byla značně nižší.²¹⁹

K významným počínům období Pražského jara bychom mohli zařadit i obnovení činnosti katolické bohoslovecké fakulty v Olomouci, která byla krátce po komunistickém převratu zlikvidována. Pro české a moravské diecéze tak zůstalo jediné kněžské učiliště v Litoměřicích, jež převzalo název olomoucké fakulty, a to *Cyrilometodějská bohoslovecká fakulta*. Tento stav pak zůstal až do roku 1968, kdy bylo počátkem září 1968 konečně dosaženo dohody s ministerstvem kultury, o tom, že než bude obnovena Cyrilometodějská bohoslovecká fakulta v Olomouci, bude zde zřízena pobočka fakulty litoměřické se dvěma postupnými ročníky.

²¹⁸ CUHRA, J. *Československo - vatikánská jednání 1968 – 1989*. s. 35.

²¹⁹ BALÍK, S., HANUŠ, J. *Katolická církev v Československu 1945 – 1989*, s. 48.

Oficiální pojmenování fakulty pak znělo *Cyrlometodějská bohoslovecká fakulta v Praze se sídlem v Litoměřicích, pobočka v Olomouci*.

Studijní rok zde byl zahájen dne 8. 10. 1968. V červnu 1969 také ministerstvo povolilo otevřít další, tedy třetí ročník. Přes veškeré úsilí, které vyvinulo vedení fakulty a v květnu 1970 generální vikář *Mons. Josef Vrana*, který napsal dopis přímo prezidentu republiky *Ludvíku Svobodovi*, se však fakultu v Olomouci nepodařilo zachránit. Povolené tři ročníky tak postupně dobehly a k 30. 6. 1974 byla činnost fakulty zrušena. Můžeme však říci, že i přes své krátké působení, měla Cyrlometodějská fakulta v Olomouci pro náboženský život na Moravě velký význam. Teologické vzdělání tehdy ukončilo a kněžské svěcení přijalo přes sto posluchačů.²²⁰ Za určitý průlom, který korespondoval s *aggiornamentem*, můžeme považovat i skutečnost, že teologii mohli studovat i laici, včetně žen.²²¹ Při fakultě byl rovněž zřízený dvouletý katechický kurz, který vedl profesor *Ladislav Pokorný*. Kurz byl významný především tím, že ho navštěvovalo několik set laiků, převážně žen a také mnoho řeholních sester, avšak bohužel neměl dlouhé trvání, neboť pro veřejnost musel ukončit svou činnost koncem roku 1970.²²²

Aggiornamento, vyhlášené II. Vatikánským koncilem ve vztahu k současnému světu, bylo také programem vstřícnosti církve vůči kultuře a umění. Pro výtvarné umění a zvláště pro sakrální architekturu měla zásadní význam především liturgická obnova, jejímž bezprostředním důsledkem byla potřeba prostorové, a tím také architektonické a výtvarné reorganizace dosavadního liturgického uspořádání. Sloužení mše *versus populum*, tedy tváří k lidu, si vyžádalo vytvoření nového oltáře, eucharistického stolu, prostorově odděleného od mensy. Ambon nahradil kazatelnu a nabyl na liturgickém významu svým těsnějším spojením s novým oltářem. Formou čtecího pultu, který převzal funkci tradičně

²²⁰ FIALA, P. HANUŠ, J. *Koncil a česká společnost*, s. 138 – 142.

²²¹ BALÍK, S., HANUŠ, J. *Katolická církev v Československu 1945 – 1989*, s. 289.

²²² MÁDR, O. *V zápasech za Boží věc*, s. 65.

vyvýšené a zdobné kazatelny, vyjadřoval ambon zásadní proměnu v komunikaci, ale i v atmosféře celého společenství. Účast věřících na společné bohoslužbě mohla být podpořena také novým, někdy i asymetrickým uspořádáním lavic nebo sedadel, které porušovaly zaběhnuté pravidlo rovnoměrného rozmístění v řadách za sebou.²²³

I v československém prostředí tak můžeme konstatovat, že se spojilo uvolnění koncilní s uvolněním celospolečenským a v letech 1968 – 1970 tak vznikla atmosféra, která umožnila celou řadu koncilních změn provést. Typickým příkladem z oblasti církevní architektury, kdy byla postavena nová kaple zcela podle obnovené liturgie, je kaple sv. Josefa v jihomoravském Senetářově. Tento úkol byl zadán brněnskému umělci *Ludvíku Kolkovi*, jehož plány byly v roce 1968 schváleny a v červnu 1969 byl pak za velké účasti věřících položen základní kámen kaple. V červnu 1971 byla kaple dokončena. Otevření nové kaple se zúčastnilo přibližně 15 000 věřících z celé tehdejší ČSSR a stalo se velkou církevní slavností.²²⁴ Senetářovská kaple se však stala dlouho jediným příkladem jednotně koncipovaného a umělecky netradičního pokoncilního pojetí sakrálního prostoru. Mezi další kostelní novostavby reagující na II. Vatikánský koncil má svoje nezastupitelné místo také kostel v Tiché u Frenštátu vysvěcený až roku 1976, který navrhl architekt *Lubomír Šlapeta*. Další osobností, kterou nelze opomenout v souvislosti s prosazováním obnovené liturgie, ale také soudobého výtvarného umění do moravských a českých kostelů, je architekt *Viktor Dohnal*. Významným architektem byl také například *Jan Sokol*.²²⁵

Nadějeplný vývoj druhé poloviny šedesátých let však u nás skončil s obsazením Československa vojsky Varšavské smlouvy dne 21. 8. 1968.²²⁶ Ze všech pozitivních změn, které v katolické církvi v českém prostředí po krátkém období uvolnění přetrvaly do normalizačního

²²³ BALÍK, S., HANUŠ, J. *Letnice dvacátého století*, s. 187 – 188.

²²⁴ BALÍK, S., HANUŠ, J. *Katolická církev v Československu 1945 – 1989*, s. 303.

²²⁵ BALÍK, S., HANUŠ, J. *Letnice dvacátého století*, s. 195 – 200.

²²⁶ Tamtéž, s. 207.

období, můžeme jmenovat zejména obnovu činnosti řeckokatolické církve, jinak byly téměř všechny zisky katolíků z tohoto období postupně odbourány. Byl například opět omezen katolický tisk, vyučování náboženství na školách nebo opětovně znemožněna činnost řeholních řádů.²²⁷ Také praktikování náboženského života pro laiky se přesunulo opět pouze do bohoslužebného času v kostele. V sedmdesátých letech pak byl koncil veřejně realizován téměř jen v oblasti pokračující liturgické obnovy.²²⁸

Ačkoliv výše popsané změny nemohly samy o sobě podstatně proměnit ani život v arcidiecézi, ani změnit mentalitu velké části katolické veřejnosti, přesto přinesly víc, než jen krátkodobý užitek po dobu, kdy mohly být realizovány. Mladší vrstvě katolíků, která vyrůstala za komunistické éry, tyto nové zkušenosti ukázaly, jak církev může žít, je-li svobodná. Nevýhodou ovšem bylo, že naprostá většina změn a novot probíhala z vnějších i vnitřních důvodů jen uvnitř církve, a že šlo převážně o změny pastorační. Mladí katolíci tak neudělali žádné podstatné zkušenosti s činností církve ve veřejném prostoru, s angažováním se ve světě politiky a péče o společné blaho občanů a také společnost neudělala zkušenost s církví, jež by se vyjadřovala k veřejným věcem a ovlivňovala je.²²⁹

4.4. Pokračování Ostpolitik po roce 1968

K přerušení jednání mezi Vatikánem a Československem došlo, jak již bylo výše zmíněno, roku 1967, jednání však nebylo zcela zrušeno.²³⁰ Požadavek obnovit jednání proto zazněl ze strany církve již ve vyjádření k obrodnému procesu dne 25. 3. 1968, který podal jménem biskupů

---

²²⁷ HALAS, F. X. *Fenomén Vatikán*, s. 619.

²²⁸ BALÍK, S., HANUŠ, J. *Letnice dvacátého století*, s. 85.

²²⁹ OPATRŇY, A. *Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze*, s. 127 – 128.

²³⁰ Tamtéž, s. 142.

v Československu František Tomášek. Obsahem těchto jednání pak měla být předběžná dohoda o životě církve v Československu. Rovněž Vatikán dal při návštěvě některých biskupů v Římě v dubnu 1968 najevo zájem o obnovení rozhovorů.²³¹ Z Casaroliho podnětu pak byla obnova kontaktů dohodnuta na říjen 1968. Obsazení Československa vojsky Varšavské smlouvy v srpnu 1968 si však vynutilo odklad původního termínu. Srpnová intervence, která zasáhla všechny oblasti života československé společnosti, postihla i postavení církve, církevní politiku a vztahy státu a Svaté stolice. Tento zpětný obrat v církevní politice téměř symbolicky dokreslovaly i personální změny ve vedení sekretariátu pro věci církevní. Českého ministra kultury Galušku vystřídal dne 10. 7. 1969 *Miroslav Brůžek*. V červnu 1969 se také vyměnilo vedení církevního odboru ministerstva, odkud z politických důvodů odešla Erika Kadlecová a její spolupracovníci a na místo ředitele sekretariátu nastoupil opět Karel Hruža. Tento personální přesun tedy symbolizoval návaznost církevní politiky na dobu před rokem 1968, avšak církev již získala zkušenosti, které ji změnily.²³² Po celý rok 1969 pak bylo setkání pouze oddalováno, neboť československá strana neměla na obnově rozhovorů velký zájem, přinejmenším do doby, než zkonsoliduje či znormalizuje situaci v církevní oblasti tak, aby Vatikán měl co nejhorší vyjednávací pozici.²³³

K obnově rozhovorů tak došlo až v březnu 1971, kdy již byly téměř všechny výdobytky Pražského jara zlikvidovány či přinejmenším neutralizovány.²³⁴ Delegace Vatikánu a Československa se tedy sešly v Praze 24. 3. – 27. 3. 1971. Vedoucím delegace Svaté stolice byl *Msgr. Giovanni Cheli*, pracovník Rady pro veřejné záležitosti církve a československé delegaci předsedal *Alois Tichý*, vyslanec ze zastupitelského úřadu v Itálii. Do tohoto jednání však vstupovala československá strana se schválenými zásadami církevní politiky, které

---

²³¹ CUHRA, J. *Československo - vatikánská jednání 1968 – 1989*. s. 42.

²³² KAPLAN, K. *Těžká cesta*, s. 53 – 54.

²³³ BALÍK, S., HANUŠ, J. *Katolická církev v Československu 1945 – 1989*, s. 49.

²³⁴ Tamtéž, s. 49.

předsednictvo ÚV KSČ schválilo 22. 5. 1970 a jež tvořily součást oficiální linie tzv. konsolidace politických poměrů návratem k praxi z doby dlouho před rokem 1968. Církevní politika tak byla nejvyššími představiteli státu formována na zásadách Národní fronty v září 1970 a v lednu 1971. Jednáním pak znovu jako už v předchozích letech dominovaly zejména personální záležitosti, které začaly sporem. Zástupci Vatikánu požadovali, aby se nejdříve jednalo o obsazení arcibiskupských stolců především v Praze, ale i v Olomouci.²³⁵ Po čtyřech letech od posledních rozhovorů však došlo jen ke změně jmen, kdy E. Oliva byl v požadavcích nahrazen olomouckým kapitulním vikářem *Josefem Vranou*, který však byl členem jakéhosi nástupce MHKD, a to „*Sdružení katolických duchovních*“ „*Pacem in terris*“²³⁶ tedy „SKD PIT“.²³⁷ Vatikánská delegace tedy Vranu odmítla, jelikož nedosahuje takových kvalit, aby ho papež mohl jmenovat biskupem. Místo toho navrhovala pro neobsazená biskupství pouze jednoho kandidáta, a to *Karla Otčenáška* z Hradce Králové, jehož jmenování však českoslovenští zástupci rozhodně odmítli. Dalším projednávaným tématem byla otázka kandidatury na arcibiskupský stolec, kde na prvním místě byla Praha. Vatikán zde považoval za nejvhodnější osobu biskupa *Š. Trochtu*, což bylo přijatelné i pro církevní úřad.²³⁸ Problémy ovšem opět nastaly při návrhu Vatikánu obsadit olomouckou arcidiecézi biskupem *J. Hlouchou*, a s tím souvisejícím přesunem

²³⁵ KAPLAN, K. *Těžká cesta*, s. 64 - 65.

²³⁶ Tato nová organizace započala svoji činnost 31.8.1971 a šlo o radikálně nový pokus diferencovat uvnitř církve. Organizace znamenala konec předstírání, že celá církev je pro socialismus, ale naopak otevřené přiznání, že jsou zde někteří, kteří jsou pro socialismus zapálenější než ostatní. Tito duchovní předpokládali, že budou nástrojem pro to, aby neupevňovaly své pozice katolická hierarchie i Vatikán, avšak katolické veřejnosti tvrdili, že sdružení bude vždy respektovat církevní autoritu Vatikánu. Klíčovou postavou a hlavním ideologem vzniku SKD PIT pak byl František Hochmann. Předsedou českého SKD PIT byl Josef Vrana. Nutno také podotknout, že toto sdružení bylo podporováno státními orgány, a to až do úplného skončení jeho činnosti v roce 1989. Viz BALÍK, S., HANUŠ, J. *Letnice dvacátého století*, s. 108 – 110.

²³⁷ BALÍK, S., HANUŠ, J. *Katolická církev v Československu 1945 – 1989*, s. 49.

²³⁸ KAPLAN, K. *Těžká cesta*, s. 66.

Františka Tomáška do Litoměřic. Návrh tak prošel bez další diskuse jako otázka, kterou československá strana nejprve musí projednat interně.²³⁹

Dalším tématem schůzky delegací pak byla řeckokatolická církev, kde si diskusi vynutila především vatikánská delegace. Avšak návrh Vatikánu, aby byl *Ján Hirka* jmenován apoštolským administrátorem bez biskupské hodnosti, aby byla zvýšena jeho autorita v církvi, však přešel bez odezvy.²⁴⁰ V průběhu jednání také Vatikán zdůraznil svůj nesouhlas s budováním již výše zmíněné organizace kněží „*Pacem in terris*“, v němž spatřoval snahu obnovit v nové podobě „Mírové hnutí katolického duchovenstva“, tedy organizaci, se kterou by stát projednával záležitosti církve. Československá delegace však vytrvale zdůvodňovala existenci této organizace neochotou dosavadních biskupů k rozvíjení mírové iniciativy Vatikánu.²⁴¹

Nakonec dospěly delegace ke shodě pouze ve dvou bodech, a to, že budou pokračovat v jednání a zástupci Vatikánu v souvislosti s požadovaným rozšířením počtu kandidátů na biskupské funkce provedou kanonické šetření v Československu.²⁴² Vatikánská delegace však přesto odjížděla mnohem méně spokojena a následující vývoj její deziluzi ještě prohloubil.²⁴³

K dalšímu jednání se pak delegace z iniciativy Vatikánu opět sešly 13. 11. - 16. 11. 1972 a 11. 12. - 16. 12. 1972 v Římě.²⁴⁴ Jednání předcházela řada oficiálních rozhovorů funkcionářů církevního sekretariátu s biskupy, jejichž obsah naznačoval, že iniciátoři rozhovorů se rozhodli řešit s biskupy neposlušnost duchovních, kteří porušují církevní zákony, vynutit si plnění církevní politiky a především zcela

²³⁹ CUHRA, J. *Československo - vatikánská jednání 1968 – 1989*. s. 69.

²⁴⁰ Tamtéž.

²⁴¹ KAPLAN, K. *Těžká cesta*, s. 67.

²⁴² Tamtéž, s. 68.

²⁴³ CUHRA, J. *Československo - vatikánská jednání 1968 – 1989*. s. 70.

²⁴⁴ BALÍK, S., HANUŠ, J. *Katolická církev v Československu 1945 – 1989*, s. 50.

zlikvidovat dozvuky uvolnění z období Pražského jara. Toto vymáhání poslušnosti pak probíhalo zcela bez ohledu na Vatikán a mělo demonstrovat, že vztah Vatikánu a církve je a zůstane vnitřní záležitostí Československa, do které nebude Vatikán zasahovat.²⁴⁵

Vatikánskou delegaci oproti březnu 1971 při těchto jednáních rozšířil ještě A. Casaroli, který jednání vedl, přičemž československá delegace své složení nezměnila.²⁴⁶ Od posledního setkání se situace pokud šlo o hlavní téma, tedy o personální záležitosti, ještě zhoršila, jelikož zemřel brněnský biskup *Skoupý* a Morava tak zůstala bez biskupů. Stejný stav vznikl také na Slovensku. Problémy pak nastaly při jednání o počtu nově jmenovaných biskupů a politické přijatelnosti navrhovaných kandidátů.²⁴⁷ Zatímco Svatý stolec trval na obsazení alespoň pěti diecézí, československá delegace byla ochotna udělit státní souhlas pouze čtyřem novým biskupům, a to na Moravě a Slovensku. Jednání také výrazně komplikovala osoba olomouckého kapitulního vikáře Josefa Vransy a jeho angažovanost v „*Pacem in terris*“.²⁴⁸

Výsledek tohoto jednání se nakonec stal jedním z nejkontroverznějších aktů Vatikánské Ostpolitik vůči Československu. Svatý stolec nakonec musel akceptovat pouze obsazení třech biskupů na Slovensku a jednoho na Moravě, zatímco další nominace budou odloženy na později. Vítězstvím československé delegace bylo zejména jmenování dvou členů „*Pacem in terris*“, a to Josefa Vransy jako apoštolského administrátora pro Olomouc a *Jozefa Ferance* jako sídelního biskupa banskobystrického.²⁴⁹ Další dva nově vysvěcení biskupové, kteří patřili k bývalým funkcionářům MHKD, a to *Július Gábriš* jako apoštolský administrátor pro Trnavu a *Ján Pásztor* jako sídelní biskup nitranský, byli pro Vatikán pouze o něco přijatelnější. V této souvislosti je třeba zmínit,

---

²⁴⁵ KAPLAN, K. *Těžká cesta*, s. 69.

²⁴⁶ CUHRA, J. *Československo - vatikánská jednání 1968 – 1989*. s. 77.

²⁴⁷ KAPLAN, K. *Těžká cesta*, s. 72 - 73.

²⁴⁸ CUHRA, J. *Československo - vatikánská jednání 1968 – 1989*. s. 77.

²⁴⁹ HALAS, F. X. *Fenomén Vatikán*, s. 621.

že Vatikán se jmenováním těchto biskupů souhlasil pouze za podmínky zrušení členství ve sdružení. Noví biskupové, s výjimkou Gábriše, neuposlechli a vzdali se pouze nejvýraznějších funkcí, ale členy nadále zůstali. Vrana dokonce na svou žádost zůstal nadále členem předsednictva. Skutečnost, že noví biskupové pocházejí z řad čelných reprezentantů sdružení, tak byla velkým úspěchem státu, jelikož mu to dodávalo v očích kněží i veřejnosti legitimitu.²⁵⁰ Malým úspěchem pro Vatikán, jímž mohl alespoň zčásti vykompenzovat své ústupky Československu, pak bylo oznámení Casaroliho, že papež zveřejní jmenování *Štěpána Trochty* kardinálem, což už předtím stejně provedl *in pectore*, tedy aniž ohlásil jméno nového kardinála v roce 1969. Československá strana pak nemohla proti tomuto kroku protestovat, jelikož církevní zákony z roku 1949 žádné ustanovení o souhlasu státu s eventuální kardinálskou nominací neobsahovaly. Nakonec však ani toto malé vítězství nemělo prakticky žádný význam, jelikož téměř rok po svém jmenování dne 6. 3. 1974, kardinál Trochta umírá.²⁵¹

Můžeme tedy konstatovat, že na počátku sedmdesátých let stát skutečně triumfoval nad církví. Důkazem toho byla i bezmocnost Františka Tomáška při oslavách milénia založení pražského biskupství v roce 1973. Hlavním motivem oslav, s jejichž přípravou se začalo již v roce 1967, mělo být začlenění podnětů II. Vatikánského koncilu do života církve.²⁵² Tomášek při této příležitosti také usiloval o to, aby mohla být v závěru oslav svolána do Prahy arcidiecézní synoda. Tento koncilní prvek staronové komunikace v církvi se měl konat v katedrále, za účasti duchovních arcidiecéze a některých laiků a měly zde být zhodnoceny a teologicky zdůvodněny oslavy pražského milénia. Stát však nic takového nepovolil a nakonec se i celé oslavy omezily pouze na Prahu bez účasti dalších diecézí.²⁵³ Jak ve své knize uvádí autoři S. Balík a J. Hanuš, tato

---

²⁵⁰ BALÍK, S., HANUŠ, J. *Letnice dvacátého století*, s. 110 – 111.

²⁵¹ HALAS, F. X. *Fenomén Vatikán*, s. 621 - 622.

²⁵² BALÍK, S., HANUŠ, J. *Katolická církev v Československu 1945 – 1989*, s. 50.

²⁵³ BALÍK, S., HANUŠ, J. *Letnice dvacátého století*, s. 85.

prohra pak byla patrná v církevní mentalitě po celá sedmdesátá léta.²⁵⁴ Tato událost také zásadním způsobem přispěla k odkladu dalších jednání mezi Československem a Vatikánem, původně plánovaných na květen 1973.²⁵⁵

K dalšímu jednání tak došlo až 16. 9. 1974 v Římě a jejich obsahem byla obvyklá témata, bez konkrétních závěrů. Následovala jednání z prosince 1975, ke kterým se obě strany sešly po více než roční přestávce opět v Římě. Do konce roku 1977 se uskutečnila ještě dvě setkání, a to 5. 7. - 9. 7. 1976 v Praze a 19. 9. - 27. 9. 1977 v Římě. Tato jednání však také nevykročila z navyklého standardu předchozích jednání.²⁵⁶ Rozhovory vedené od roku 1974 však nakonec skončily dohodou o jmenování kardinála Tomáška 34. pražským arcibiskupem, a také o sladění diecézních hranic se státními a o vytvoření slovenské církevní provincie.²⁵⁷

Otázka sladění státních hranic s hranicemi diecézí totiž představovala problém již od vzniku Československa. V českých zemích se tento problém týkal jen části severní Moravy a Slezska, avšak významné části Slovenska spadaly pod maďarské diecéze. Problém měl být vyřešen již v době první republiky, ale před událostmi roku 1938 se ho nepodařilo dovést do úspěšného konce. Řešení tak přinesla až druhá polovina sedmdesátých let, kdy jako součást vatikánské Ostpolitik Svatý stolec nabídl Československu vyřešení této záležitosti, o níž se intenzivně mluvilo již od roku 1968.²⁵⁸ Dne 30. 12. 1977 papež Pavel VI. vydává dvě papežské buly „*Praescriptioinum sacrosancti*“ o úpravě hranic a „*Qui divino*“ o zřízení církevní provincie s metropolitním sídlem v Trnavě.²⁵⁹ Z apoštolské administratury v Trnavě se tudíž stalo přímo arcibiskupství,

²⁵⁴ BALÍK, S., HANUŠ, J. *Katolická církev v Československu 1945 – 1989*, s. 50.

²⁵⁵ CUHRA, J. *Československo - vatikánská jednání 1968 – 1989*. s. 90.

²⁵⁶ HALAS, F. X. *Fenomén Vatikán*, s. 622.

²⁵⁷ CUHRA, J. *Československo - vatikánská jednání 1968 – 1989*. s. 110.

²⁵⁸ BALÍK, S., HANUŠ, J. *Katolická církev v Československu 1945 – 1989*, s. 52.

²⁵⁹ CUHRA, J. *Československo - vatikánská jednání 1968 – 1989*. s. 111.

jež bylo až do roku 1995 jediným slovenským arcibiskupstvím. Svatý stolec se také snažil, aby se zde apoštolským administrátorem stal Július Gábriš, avšak i tato jednání nakonec ztroskotala na podmínce Československa, že současně bude jmenován i olomoucký arcibiskup, kterým měl být Josef Vrana. Vlastního arcibiskupa tak Slovensko dostalo až v roce 1989, kdy byl do této hodnosti povýšen stávající trnavský apoštolský administrátor *Ján Sokol*.²⁶⁰

K poslednímu československo – vatikánskému jednání za pontifikátu Pavla VI. pak došlo v Praze ve dnech 21. 4. - 27. 4. 1978. Za Svatý stolec se ho účastnil vatikánský diplomat *L. Poggi* a *J. Bukovský*, z československé strany se složení delegace nezměnilo. Ani při těchto jednáních nedošlo k žádnému posunu ve výsledcích jednání o obvyklých tématech. Poprvé však zde probleskl tón a směr nově se formující východní politiky, a to zejména při zásadním Poggiho vystoupení, ve kterém otevřeně shrnul skutečné problémy katolické církve v Československu a hlavně zásadní rozpor československých zákonů s mezinárodním právem. O termínu nových rozhovorů tak nebyla řeč.²⁶¹

Dne 6. 8. 1978 pak po patnácti letech vedení církve zemřel osmdesátiletý Pavel VI.²⁶² Období jeho pontifikátu a jeho východní politika „malých krůčků“, se tak uzavíralo s následující bilancí. Vysvěcení čtyř nových arcibiskupů, sladění diecézních hranic se státními a vznik nové provincie na Slovensku a v neposlední řadě jmenování Františka Tomáška nejprve kardinálem a poté pražským arcibiskupem.²⁶³

Z výše zmíněných skutečností je tudíž zřejmé, že v sedmdesátých letech byl koncil také realizován téměř jen v oblasti pokračující liturgické obnovy, neboť se týkala prostředí, jež jediné církvi zůstalo.²⁶⁴ Obnova

²⁶⁰ BALÍK, S., HANUŠ, J. *Katolická církev v Československu 1945 – 1989*, s. 53.

²⁶¹ CUHRA, J. *Československo - vatikánská jednání 1968 – 1989*. s. 113 – 115.

²⁶² Tamtéž, s. 115.

²⁶³ BALÍK, S., HANUŠ, J. *Katolická církev v Československu 1945 – 1989*, s. 51 – 52.

²⁶⁴ BALÍK, S., HANUŠ, J. *Letnice dvacátého století*, s. 85.

liturgie byla sice státními orgány pečlivě sledována, avšak jí nebylo zásadně bráněno. Lze proto říci, že její vliv na změnu tvárnosti církve a na vnitřní stav křesťanů představuje výrazný moment implantace koncilu do místní církve. V následujícím oddíle si proto ukážeme nejvýznamnější změny v pokoncilní liturgii katolické církve v českém prostředí.²⁶⁵

Nutno poznamenat, že v pražské arcidiecézi se liturgická obnova zaváděla poměrně rychle a bez většího odporu věřících, kteří by chtěli trvat na liturgii předkoncilní. Obnova mešní liturgie se u nás uskutečnila ve všech podstatných bodech kdy zavedení lidového jazyka, až na menší výjimky nahradilo latinský jazyk. S tím také souvisí vydání prvního dílu vázaného lekcionáře v roce 1972. Také lektorské služby konané laiky, muži i ženami, se staly zcela obvyklými. Další požadavek koncilu, aby se homilie konaly vždy o nedělích a zasvěcených svátcích, František Tomášek požadoval za povinné v adventu a postě, a později dokonce došlo k tomu, že ve většině kostelů je homilie samozřejmou součástí všednodenní i sváteční bohoslužby.²⁶⁶

Liturgická obnova také přinesla nové požadavky na lidový zpěv a s tím spojenou potřebu hudebně zpracovat ordinarium v lidové řeči. Kromě toho zde byla také snaha sjednotit písňové tradice některých diecézí v jednotný kancionál. V rámci sekce Liturgické komise tak vznikla skupina pro přípravu jednotného kancionálu, který poprvé vyšel v roce 1973 a byl postupně zaváděn do jednotlivých diecézí.²⁶⁷

V českém prostředí se také objevil velký zájem o Liturgii hodin. Díky přípravě českého textu *prof. Jana Matějky* tak bylo možné vydat v zahraničí knihu „*Denní modlitba církve*“, která obsahovala v jednom svazku celou Liturgii hodin. Zhruba od konce sedmdesátých let se také zlepšily podmínky pro vztah k Písmu a práci s ním. Od roku 1979 byl už k dispozici ekumenický překlad Písma v současné češtině. V této

²⁶⁵ OPATRŇY, A. *Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze*, s. 201.

²⁶⁶ Tamtéž, s. 202 – 203.

²⁶⁷ Tamtéž, s. 206.

souvislosti je také třeba připomenout „*Dílo Mariino*“, které k nám přineslo metodiku práce s Písmem. Jednalo se o krátký úryvek Písma vybraný vždy na jeden měsíc, ke kterému byl připojen nedlouhý český překlad komentáře od zakladatelky hnutí *Chiary Lubichové*, jež měl vést věřícího k tomu, aby se snažil obsah tohoto úryvku skutečně žít. Toto měsíční zadání biblického textu a český překlad komentáře vycházel pod názvem „*Slovo života*“ v pražské arcidiecézi, ale i v některých jiných diecézích jako jedna z příloh diecézního Oběžníku.²⁶⁸

Po roce 1968 se také začala v pražské arcidiecézi objevovat novodobá hnutí, která v podstatě realizovala vždy nějaký prvek z koncilových myšlenek. Jednalo se zejména o hnutí „*Fokoláre*“, „*Communione e Liberazione*“, „*Světloživot*“ nebo „*Charizmatická obnova*“. Tato hnutí sice mohla pracovat pouze neoficiálně, avšak vychovala řadu kněží a aktivních laiků, kteří se po roce 1989 mnohdy výrazně uplatnili v církvi či veřejném životě. Účast těchto hnutí na životě československé církve měla ještě jeden důležitý efekt. Jelikož se jednalo o hnutí mezinárodní, udržovala kontakt svých členů s křesťany v zahraničí, a představovala tak jedno z východisek, která vyváděla církve z izolace.²⁶⁹

---

²⁶⁸ OPATRŇY, A. *Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze*, s. 208 – 211.

²⁶⁹ Tamtéž, s. 217 – 218.

5 ZÁVĚR

Pokud bychom měli na závěr zhodnotit II. Vatikánský koncil a jeho postavení v církevních dějinách, mohli bychom konstatovat, že se skutečně jednalo o jednu z klíčových událostí ve 20. století. Papež Jan XXIII., který byl původně zvolen jako „překlenovací papež“ tímto svým činem po sobě stihl za svůj poměrně krátký pontifikát zanechat důležité poselství a dalo by se říci, že převedl církev z jedné epochy do druhé. Svým *aggiornamentem* se snažil přizpůsobit církev modernímu světu, a to se mu také povedlo, pokud pokoncilní církev srovnáme s obdobím, ve kterém koncil započal. K politování celého světa však nestihl toto své dílo dokončit. Přesto však do něj vtiskl hlavní myšlenky, které jeho nástupce papež Pavel VI. převzal a uskutečnil vlastním způsobem.

Dnes se můžeme pouze dohadovat, jakou podobu by asi dostala katolická církev, kdyby Jan XXIII. mohl dovést II. Vatikánský koncil. Můžeme však konstatovat, že jeho odkaz, který do koncilu přinesl, zůstal zachován. Toto lze spatřit zejména v přizpůsobení se církve poměrům, které více reflektují potřeby moderního světa a také v celkovém „omlazení“ vnitřního života církve. Též probíraná témata zde byla diskutována s naprostou svobodou projevu.

Mohli bychom proto souhlasit s W. Bühlmannem, když říká, že II. Vatikánský koncil strukturálně tvořil vrchol a zároveň obrat. Jana XXIII. tak můžeme právem nazývat „papežem tisíciletí“, protože dovršil druhé tisíciletí se středověkem a svým osobním vzorem a koncilem vtiskl církvi podobu, která ji bude charakterizovat ve třetím tisíciletí.²⁷⁰

Při zkoumání aplikace koncilu v českém prostředí jsme zjistili, že v Československu mělo přijímání koncilu a jeho výsledků specifickou podobu, zejména proto, že naše země byla v té době v područí komunistické diktatury, jež zde bránila naplno rozvinout novátorské

---

²⁷⁰ BÜHLMANN, W. *Jan XXIII.*, s. 116.

přístupy, které koncil přinesl. Příímý vliv koncilu byl tak na českou církev minimální. Tento fakt potvrzují i autoři P. Fiala a J. Hanuš, kteří ve své publikaci uvádějí, že koncilní změny se v katolické církvi v českém prostředí neprojevíly s tou intenzitou, s jakou byly přijímány v zemích, jež nebyly pod tlakem komunistické diktatury. Tato nastolená společenská situace se také projevila nejen v realizaci konkrétních kroků, ale zejména v tom, že uvnitř církve nemohla probíhat otevřená diskuse o závěrech II. Vatikánského koncilu.²⁷¹

K poměrně krátkému období uvolnění pak došlo díky události, která vešla ve známost jako tzv. Pražské jaro. Tato událost byla nesena ideou změny a svým způsobem také přinesla nový začátek i pro československou církev. Ta v měnících se společenských a politických podmínkách využila potenciálu, který se zde nabízel a dala tak vzniknout nejvýraznějšímu počínu tohoto období, a to „Dílu koncilové obnovy“. Díky této organizaci se tak mohla i širší katolická veřejnost začít seznamovat s koncilními inspiracemi, což se do té doby uskutečňovalo ve velmi omezené podobě zejména pouze prostřednictvím literatury vydávané kněžími a laiky v emigraci.

Toto krátké období však bylo přerušeno obsazením Československa vojsky Varšavské smlouvy, což zasáhlo všechny oblasti společenského života a způsobilo, že se církev opět vrátila do doby daleko před rokem 1968. V této době také byla československá katolická církev silně poznamenaná činností sdružení „Pacem in terris“, které sympatizovalo se stávajícím totalitním režimem, a jehož působením byl koncil často záměrně dezinterpretován.

Také v rozhovorech, které probíhaly mezi Vatikánem a Československem, jež úspěšně započal svou střídmejší mezinárodní politikou Jan XXIII. a dovršil svou „Ostpolitik“ Pavel VI, nebyly zaznamenány žádné výraznější změny, které by umožnily lepší zavedení

---

²⁷¹ FIALA, P. HANUŠ, J. *Koncil a česká společnost*, s.175 – 176.

koncilních změn v katolické církvi v Československu. Naopak můžeme konstatovat, že i v těchto jednáních zejména v sedmdesátých letech často vítězila státní nad církví.

Důsledkem výše zmíněných skutečností jsme zaznamenali, že nejvýraznější změny uvnitř československé katolické církve se dílem koncilu uskutečnily především v liturgii, jelikož to byla oblast, kterou sice státní kontroloval, avšak výrazněji do ní nezasahoval. Již zmiňovaní autoři P. Fiala a J. Hanuš za příznivý dopad II. Vatikánského koncilu ve zdejších podmínkách spatřují i fakt, že jeho působením byl zastaven propad nedůvěry a zájmu o římskokatolickou církev, jež zde nastal zejména kvůli působení komunistického režimu v padesátých a začátkem šedesátých let. Na konci šedesátých let, však můžeme zaznamenat obnovující se důvěru k církvi.²⁷²

Dnes už si lze obtížně představit, v jakém stavu by se asi nacházela československá církev po pádu komunistického režimu, kdyby se v ní alespoň částečně neodrazily změny vyvolané koncilem. Pro nás však vyvstává mnohem aktuálnější otázka, a to zda doba v níž žijeme a s ní nově vznikající problémy nevyvolají nutnost konání III. Vatikánského koncilu, který by vytvořil prostor církvi, aby se k těmto nově vznikajícím otázkám mohla vyjádřit a reflektovat více potřeby dnešní doby. Můžeme však téměř s jistotou říci, že pokud by k takovéto církevní události došlo, církev v českém prostředí by konečně měla lepší pozici pro reflexi koncilních závěrů, než tomu bylo v době konání II. Vatikánského koncilu.

---

²⁷² FIALA, P. HANUŠ, J. *Koncil a česká společnost*, s.132.

6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ALBERIGO, G. *Stručné dějiny II. Vatikánského koncilu*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, s.r.o., 2008. ISBN 978-80-7364-047-7.

BALÍK, S., HANUŠ, J. *Katolická církev v Československu 1945 – 1989*. 1. vyd. Brno : CDK, 2007. ISBN 978-80-7325-130-7.

BALÍK, S., HANUŠ, J. *Letnice dvacátého století. Druhý vatikánský koncil a české země*. 1. vyd. Brno : CDK, 2012. ISBN 978-80-7325-268-7.

BÜHLMANN, W. *Jan XXIII. Zápas za budoucnost církve*. 1. vyd. Praha : Vyšehrad, 1997. ISBN 80-7021-218-7.

CUHRA, J. *Československo – Vatikánská jednání 1968 – 1989*. 1. vyd. Praha : Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2001. ISBN 80-7285-008-3.

FIALA, P., HANUŠ, J. *Koncil a česká společnost. Historické, politické a teologické aspekty přijímání II. Vatikánského koncilu v Čechách a na Moravě*. 1. vyd. Brno : CDK, 2000. ISBN 80-85959-75-5.

FRANZEN, A. *Malé dějiny církve*. 3. vyd. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2006. ISBN 80-7195-082-3.

HALAS, F. X. *Fenomén Vatikán : idea, dějiny a současnost papežství, diplomacie Svatého stolce, České země a Vatikán*. 1. vyd. Brno : CDK, 2004. ISBN 80-7325-034-9.

HALÍK, T. *Víra a kultura. Pokoncilní vývoj českého katolicismu v reflexi časopisu Studie*. 1. vyd. Praha : Zvon, 1995. ISBN 80-7113-117-2.

HÜNERMANN, W. *Farář světa. Život Jana XXIII*. 1. vyd. Praha : Zvon, 1994. ISBN 80-7113-092-3.

JEDIN, H. *Malé dějiny koncilů*. 1. vyd. Praha : Ústřední církevní nakladatelství, 1990.

KADLEC, J. *Dějiny katolické církve III*. 3. vyd. Olomouc : Vydavatelství Univerzity Palackého, 1993. ISBN 80-7067-285-4.

KAPLAN, K. *Spor Československa s Vatikánem 1963 – 1973*. 1. vyd. Brno : CDK, 2001. ISBN 80-85959-83-6.

KRÁTKÝ, P. S. *Druhý Vatikánský koncil a jeho poselství*. 1. vyd. Praha : Vyšehrad, 1970.

KÜNG, H. *Malé dějiny katolické církve*. 2. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2010. ISBN 978-80-87029-92-3.

KÜNG, H. *Vybojovaná svoboda. Vzpomínky*. 1. vyd. Praha : Bergman, 2011. ISBN 978-80-904207-5-6.

MÁDR, O. *Dokumenty II. Vatikánského koncilu*. 1. vyd. Praha: Zvon, 1995. ISBN 80-7113-089-3.

MÁDR, O. *V zápasech za Boží věc. Vzpomínky, texty a rozhovory*. 1. vyd. Praha : Vyšehrad, 2007. ISBN 975-80-7021-876-1.

OPATRNÝ, A. *Kardinál Tomášek a pokoncilní proměna pražské arcidiecéze*. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 80-7192-778-3.

PESCH, O. H. *Druhý Vatikánský koncil 1962 – 1965. Příprava, průběh, odkaz*. 1. vyd. Praha : Vyšehrad, 1996. ISBN 80-7021-194-6.

RAHNER, K., VORGRIMLER, H. *Teologický slovník*. 1. vyd. Praha : Zvon, 1996. ISBN 80-7113-088-5.

SKALICKÝ, K. *Za nadějí a smysl*. 1. vyd. Praha : Zvon, 1996. ISBN 80-7113-150-4.

7 RESUMÉ

The purpose of this thesis is to deal with The Second Vatican Council. The council was one of the most important moments in the Roman Catholic Church development during the 20th century. This thesis focuses on the Czech area and shows how the council negotiation results influenced the Czech Catholic Church situation.

The first part analyzes the key issues. At first, a definition of the term council was given. After that, the period before the Council convening is described. Also reasons which led to the convening are shown.

The second part focuses on pontificate of Pope John XXIII, who initiated the Second Vatican Council. The author wrote about an uneasy part of Pope Paul's VI., who was successor to Pope John XXIII., and finished his incomplete work. In the next part of this chapter the course of council events are stressed and on the basis of council documents which analyses the most innovative ideas and changes, which had arisen from the event, are described.

The third part is aimed at the changes in the Catholic Church after The Council in the Czech area. The problems held in the Czech Catholic Church, which was under the pressure of communistic dictatorship in that period, are displayed here. The author also wrote about how much Czech political situation obstructed the Catholic Church development. Another goal of this chapter is to describe the great importance of cardinal František Tomášek, who became one of the major initiator of changes in the Czech Catholic Church after The Second Vatican Council.